

BUDAPEST GAZDASÁGI EGYETEM

KÜLKERESKEDELMI KAR

KOMMUNIKÁCIÓ ÉS MÉDIA SZAK

Nappali tagozat

Multikulturális kommunikáció szakirány

**A KULTURÁLIS DIPLOMÁCIA HELYE A GLOBÁLIS
KOMMUNIKÁCIÓBAN**

Készítette: Léstyán Mária

Budapest,2016

Tartalomjegyzék

1.	BEVEZETŐ.....	4
1.1	Geertz, nyitott kultúra, empátia a kultúrák közötti kommunikációban	4
1.2	Módszertan.....	6
2.	A KULTURÁLIS DIPLOMÁCIA: FOGALMAK ÉS KONCEPCIÓK.....	9
2.1.	Soft power (Lágy erő).....	12
2.2.	Public diplomacy (Közdiplomácia)	13
2.3.	Kulturális diplomácia.....	17
2.4.	Country Branding (Ország márkázás).....	19
2.5.	Art Diplomacy (Művészet diplomácia).....	24
3.	ELKÉPZELHETŐ-E EGY KÖSZÖS EU-S KULTURÁLIS-KÜLKAPCSOLATI STRATÉGIA? EGY 2014-ES NEMZETKÖZI KUTATÁS TANULSÁGAI	26
4.	MAGYAR ORSZÁGIMÁZS STRATÉGIÁK A VÁLTOZÓ KOROKBAN	29
4.1.	Kezdetek, az első világháború utáni időszak és Klebesberg Kuno	31
4.2.	Kulturális Diplomácia és a második világháború utáni időszak	35
4.3.	A Kádár-rendszer kultúrpolitikája	37
4.4.	A rendszerváltás.....	41
4.5.	Napjainkban	44
4.	KIK LEHETNEK KULTURÁLIS DIPLOMATÁK?	48
5.	ESETTANULMÁNY A LENGYEL INTÉZETNÉL.....	51
6.	KONKLUZÍÓ	54
	Interjúk.....	63

1. BEVEZETŐ

1.1 Geertz, nyitott kultúra, empátia a kultúrák közötti kommunikációban

A kultúra az egyik legnehezebben értelmezhető fogalom. Clifford Geertz megközelítően kétszáz definíciót vizsgált meg, míg végül eljutott a saját, sokat idézett meghatározásához, miszerint „az ember, a jelentések maga szötte hálójába függő állat”.(Geertz 1994) A metaforában szereplő „pók” a közösségekben élő, közösséget építő ember, akár a nemzeti közösségeket is, akik a saját jelentéseikből fonják maguk köré a hálóikat, hogy kapaszkodókat találjanak a környező világ megértéséhez. Úgy is lehet mondani, hogy a semmiből teremtenek valóságot, eszméket találnak ki, melyek azután meghatározzák az életüket. Két „pók”, azaz két közösség akkor tudja egymást megérteni, ha felfejtik egymás hálóját, más szóval megértik azokat a jelentéseket, melyekből a másik hálóját fonták. Erre a következtetésre jut Geertz is tanulmánya végén, amikor a sivatagban egymás mellett élő népcsoportok között kialakult konfliktus történetét írja le. Az elmesélt tragédia elkerülhető lett volna, ha a különböző közösségek ismerték volna egymás „jeleinek hálóját”, kellő empátiával és nyitottsággal közelítettek volna egymáshoz. Ezt a fajta kölcsönös megértést írja le Geertz a *Sűrű leírásban*: az idegen, ismeretlen kultúrát úgy lehet megismerni, hogy az ember igyekszik belehelyezkedni az másik helyzetébe (empatikis megközelítés), és a másik perspektívájából igyekszik látni önmagát és a saját világát, ugyanis ahhoz, hogy megértsük a másik motivációit, meg kell próbálkoznunk a másik fejével gondolkodni, persze anélkül, hogy azonossá válnánk vele. De mivel a Geertz történetében szereplő közösségek zártak és bizalmatlanok egymás iránt, véres öldökléssel végződött az eset. Ha elképzeljük ezt a zárt struktúrát, akkor már is egyértelművé válik, hogy miért olyan nehéz és nagy feladat megérteni egymást.

Geertz költői megfogalmazása a gyakorlatban kétfajta jellemző szemléletmódot eredményez. Az egyiket zárt, a másikat nyitott kulturális szemléletnek nevezik. A két szemléletet Bozóki András számos társszerzővel közösen írt, *A kulturális szféra helyzete Magyarországon* című tanulmánya alapján foglalom össze és igyekszem viszonyítani dolgozatom témájához (Bozóki et al. 2013). A nyitott szemlélet az empátiára helyezi a hangsúlyt, nem a gazdaságilag erősebb, a „centrális pozíciót” elfoglaló fél kulturális és gazdasági céljainak érvényesítésében látja a kultúrák közötti kommunikáció célját. Sokkal

inkább az elfogadás, megismerés jegyében, a másik igényeit figyelembe véve igyekeznek jobb színben feltüntetni magát, vagyis empatikusan közelít a másik felé, megpróbál az ő fejével gondolkodni, az ő kulturális jelrendszerét megismerve és megértve reagálni a partnerre. A nemzetközi kulturális érintkezés és csere gyakorlatára lefordítva ez azt jelenti, hogy a gazdaságilag, vagy katonailag erősebb fél nem ráerőszakolni akarja hatalmi pozícióból a maga kulturális-életmódbeli értékeit és érdekeit a gyengébbikre („periférikusra”), hanem partnernek tekinti a másikat, a másik igényeihez igazítja a programjait és ez által talál egy olyan rést, ahol megvalósíthatja az értékek kölcsönös áramoltatását. Ez lehet akár kereskedelmi, bejutva a másik piacára, akár művészeti vagy tudományos. Ez a nyitott kulturális szemlélet egy sokkal békésebb megoldás, ugyanakkor sokkal hosszabb távú célokat és eredményeket is szolgál.

Ezzel szemben a zárt kulturális személet kirekesztő és a másságot elutasító felfogás, mely a mindenkori hatalom megítélésére bízta a „mi” és „ők” közötti határ kijelölését, a kultúrák közötti kommunikációt az erősebb, vagy annak tekintett fél felől a gyengébbik felé képzelel el. Ez az egyirányú folyamat vélt, vagy valós hatalmi pozíciók megerősítését, öngazolását szolgálja, ami az ország határain belüli és kívüli kirekesztéshez, kultúrharchoz vezet, amelyben azok, akik magukat a közösséghez tartozókként határozzák meg, „normán kívüli” csoportokat konstruálnak. A vélt „normán kívüliek” gyakran a „kollektív zsidó”, a „bűnöző cigány”, a „magamutogató buzi”, vagy az „élősködő hontalan” mint a „rendetlen”, a „megrontó” vagy a „bűnös” képében jelennek meg, ezért az etnikai kultúrafelfogás antiszemitizmusban, anticiganizmusban, homofóbiában és szegényellenességben csapódik le. Ez a felfogás nem csupán határokon belül jelent veszélyt a kulturális együttműködésre, és a kölcsönös egymás elfogadás elvén alapuló érdekérvényesítésre. A nemzetközi kulturális kapcsolatokra kiterjesztve is hasonló következményekkel jár a zárt kultúraszemlélet: a szomszédokkal szembeni kultúrfölény hangsúlyozása, a téves önkép közvetítése kifelé (saját kulturális jelentőségünk túlhangsúlyozása), a történelemközpontú szemléletmód erőszakolása, a másik igényeinek szem elől tévesztése, vagyis az empátia hiánya lehetetlenné teszi a kultúrák közötti kommunikációt. Az ilyen szemlélet csak visszatetszést válthat ki, épp az ellenkezőjét annak, ami egy kétirányú és interaktív kommunikációban fejlődő világ jelenleg igényel. Ennek megfelelően a zárt kultúrafelfogás által képviselt szemlélet, mely mások elkülönítésével jár, nem pedig a kölcsönös tanuláson és megkedveltetésén fáradozik, eleve bukásra ítéli a sikeres kulturális diplomáciát.

*

*

*

Erdélyben, ahol felnőttem két kultúra, a magyar és román együttélését tapasztaltam meg. Ezek sok szempontból keveredtek az évszázadok során, de még több szempontból ellenállnak egymás megértésének, nem fejlesztették ki egymással szemben azt az empátiát, amivel kölcsönösen „felfejthetnék” egymás jeleit. Jelenleg Magyarországon élve azt tapasztalom, hogy egyre kevésbé az empátia fejlesztése, a másik megértése, az idegenség érzésének leküzdése és az előítéletek felszámolása a cél, hanem eluralkodott a zárt kulturális szemlélet, és mint a történelemben oly sokszor, úgy gondolom, hogy most sem ez lenne a méltó megoldás, hiszen sokszor bebizonyosodott, hogy a konfliktusok nem vezetnek sehova, és csak kölcsönös együttműködéssel és megértéssel tudunk nyugodt körülményeket teremteni.

Ennek felismerése és megélése vezetett el a témaválasztáshoz, dolgozatom központi kérdéséhez: mennyire volt a történelem során, illetve jelenleg mennyire célja az országnak, vagy a magyar társadalomnak (kulturális közösségnek), hogy a kulturális környezetére nyitott legyen, illetve egy nyitott kultúra benyomását keltse (imázsát alakítsa ki) kifelé. A kérdés megválaszolása során azokat az elveket és lehetőségeket igyekszem feltárni, melyek a kölcsönös megértést és elfogadást szolgálnák a nemzetközi kapcsolatok adta lehetőségek kihasználásával.

1.2 Módszertan

Ha Geertz és a nyitott kulturális koncepció támogatói a fent kifejtett választ adják a kultúrák közötti megértésre és együttműködésre, akkor felmerül a kérdés, hogy vajon működik-e ez gyakorlatban, azokban az intézményekben, amelyeket az államok azért hoztak létre, hogy a kultúrák jobb kölcsönös megértését szolgálják. Dolgozatom második fejezetében fogalmi keretek közé helyezem a kulturális diplomáciát. Megvizsgálom, hogy a nemzetközi kapcsolatok egészén belül milyen helyet foglal el a kulturális diplomácia, milyenfogalmak mentén határozható meg, és milyen stratégiákat dolgoztak ki rá a világban. Ezek a fogalmak és stratégiák miben és hogyan segíthetik az intézetek munkáját a nemzetközi kapcsolatok és kommunikációban. Továbbá kitérek arra is, mi a *softpower*, azaz „lágyhatalom” hozadéka, kinek a nevéhez köthető, milyen változások következtében élvez ekkora prioritást, és miben segíti a kis és nagy államok érvényesülését egyaránt.

Áttekintem, mennyire szolgálja a *softpower* a kölcsönös megértés elvén alapuló nyitott kulturális szemlélet meglétét. Megnézem a *publicdiplomacy*, azaz a közdiplomácia irányvonalait, kinek a nevéhez köthető a meghatározása, és hol, illetve hogyan alkalmazták a világban. A tapasztalatok milyen lehetőségeket mutatnak a meglétében. Mennyire szolgálja a kölcsönös megértés elvét és ez által a nyitott kulturális szemléletet. Következő lépésben kitérek az országmárkázás (branding) tudatos használatának fontosságára, majd utánajárok annak, hogyan és mire használják a világban, milyen sikereket lehet elérni, és mennyire szolgálja a kölcsönös megértés és a nyílt kulturális szemlélet elvét. Beszélek a klasszikus és az új diplomáciáról, konkrétan arról, miben változott a klasszikus diplomáciához képest az új diplomácia. Megnézem, hogy mennyire szolgálja az új diplomácia a kölcsönös megértés elvét és ez által a nyílt kulturális szemlélet elősegítését. Értelmezem, mit nevezünk ma kulturális diplomáciának és, milyen feladatokat lát el a világban. Ezt követően arra keresem a választ, mennyire szolgálja a kulturális diplomácia gyakorlata a kölcsönös megértés elvét, esetleg mennyire képez hidat más kultúrákkal, és ez által a saját érdekeink érvényét. A kulturális diplomácia fogalma vizsgálata után górcső alá veszem az *art diplomacy*(művészeti diplomácia) fogalmát, és azt is, hogyan használják, hasznosítják a művészet adta lehetőségeket az országkép alakítására, izgalmassá tételére, és egyáltalán kihasználják-e a benne rejlő lehetőségeket. Cél-e vonzónak lenni a világban, és ezért segítségül hívjuk-e művészeinket, és kulturális értékeinket. Megvizsgálom, hogy a művészetdiplomációs aktivitások mennyiben és hogyan szolgálják a kölcsönös megértést és megismerést, és mennyire segít a kulturális diplomácia ennek a megvalósulásban.

A fogalmak tisztázása és a kulturális diplomácia helyének körberajzolása után összegzem, az EU-s kulturális külkapcsolatainak kutatásáról szóló 2014-es tárgyalását. Megnézem milyen stratégiai javaslatok vannak, és a kutatások milyen eredményekkel és megállapításokkal jártak.

A harmadik fejezetben Magyarország országimázs stratégiáit vizsgálom különböző korokban 1920-as évektől egészen napjainkig. Igyekszem feltárni a különböző korokban domináns ideológiák hatását a kulturális arculat kialakítására és ezen keresztül a kultúra nyitott, vagy zárt szemléletének érvényesítésére. Megnézem, hogy mind e közben a világban mi zajlik, és, hogy más nagy és kis államokban hogyan fejlődik, mi segíti vagy nehezíti a kulturális diplomácia fogalmát. Azt is megnézem, hogy ezek a stratégiák, amik a kulturális diplomáciával elválaszthatatlanul együtt egymás megvalósulását segítik mikor

és milyen céllal létesültek. Ezek alapján megvizsgálom, hogy a kulturális diplomácia milyen feladatokat töltött be, mik voltak a prioritások, a legvégén megnézem, hogy ezek a cselekvések, megvalósulások mennyire szolgálták a kölcsönös egymás megértés elvét, és így a nyitott kulturális szemléletet. Megvizsgálom, mi történik, ha valaki elutasítja a nyílt kultúra szemléletet és inkább az elzárkózást vállalja. Továbbá megpróbálok utánajárni annak, milyen lehetőségeket nyújt ez a szemlélet a kis és nagy országoknak.

A negyedik fejezetben megnézem, hogy napjainkban ki lehet kulturális diplomata, milyen elvárások és kompetenciák alapján választják ki az igazgatókat és a kulturális és oktatásügyi szakdiplomataikat a Kulturális Intézetek élére, hogy készítik fel őket a poszt betöltésére, illetve milyen szerepet szánnak kiválasztásukkal a kultúrák közötti nyílt viszony megteremtésére, Magyarország nyitott kulturális arculatának kialakítására.

Az ötödik fejezetben a Budapesti Lengyel Intézet egyik olyan kezdeményezéséről készítettem rövid esettanulmányt, mely szerkezetében és koncepciójában szerintem a legjobban példázza a kultúrák közötti nyílt együtt működés alapelvét. Erről az alapelvről, Katarzyna Sitkó a Lengyel Intézet igazgatója és a Galéria kurátorai Piarstomasz, Bánki Ákos, Bársony István mesélt nekem, és vezetett körbe a Galériájukban, ahol éppen egy nemzetközi Karácsonyi kiállítás zajlott. Ez a kiállítás nem csak a lengyel, és magyar, hanem egyéb más nemzetiségű művészeket és művészeti alkotásokat is összehoz, ezzel lehetőséget adva a művészet szabad áramlásának és a festmények értékesítésének is. A Galériát működtető Kulturális Intézet számára fontos a kultúrák közötti párbeszéd, és annak az elősegítése, hogy a művészet iránt érdeklődők nyitottabbak legyenek a lengyel alkotók felé.

A kutatása témában írt tanulmányok vizsgálatával és összevetésével, esettanulmány készítésével és ezen a szakterületen dolgozó intézet igazgatókkal készített strukturált, írásos megkérdezést készítettem Lányi Eszterrel (kulturális és oktatási szakdiplomata Tel Aviv 2007-2011), Derdák András (Párizsi Magyar Intézet igazgatója 2006–2010), Kollai István (Pozsonyi Magyar Intézet igazgatója 2011 – 2015), Varga Csaba (Brüsszeli Magyar Intézet igazgatóhelyettese 2007-2010) Bretter Zoltán (kulturális és oktatási szakdiplomata Bukarest 2008-2012).

Katarzyna Sitkóval pedig félig strukturált szóbeli interjút készítettem (2016 december 6.-án) az intézeti működésről, prioritásaikról kérdeztem (Lengyel Kulturális Intézet igazgatója Magyarországon 2013 óta). Köszönettel tartozom továbbá a két

konzulensemnek, Krasztev Péternek és Petőcz Györgynek, akik 2005 és 2010 között kulturális intézet igazgatók voltak Pozsonyban, illetve Brüsszelben, szerzői a jelenleg csak kéziratban fellelhető, 2010-ben született és elfogadott *Magyar kulturális jelenlét külföldön* című ország stratégiának; dolgozatom az ő nézeteikre is nagyban támaszkodik.

2. A KULTURÁLIS DIPLOMÁCIA: FOGALMAK ÉS KONCEPCIÓK

Ebben a fejezetben azt tekintem át, hogy a mai értelemben vett kulturális diplomácia hogyan szolgálja a nyitott kultúra által körvonalazott értékeket és szemléletet. A klasszikus diplomáciával szemben milyen szerepeket tölt be és milyen változásokon ment át, egyáltalán mi okozta azokat a változásokat, melyek hatására manapság átértékelődött és formálódott a koncepciója?

A globalizálódó és interneten hálózatosodó, interaktívvá váló hétköznapiak más lehetőségeket és más szemléletmódot, megoldásokat követelnek napjainkban. Ezek a kihívások nem csak a gazdaságban jelennek meg, hanem a technikában, a kommunikációs technológiákban és ennek következtében a kultúrában és diplomáciában is. Az országok közötti szabad átjárás és a nagy multinacionális cégek franchise hálózatok kiépülése elindított egy kultúrák közötti újfajta áramlást, szabad mozgást. A kommunikáció és média globálissá válása közelebb hozta egymáshoz azokat a nemzeteket is, melyek között földrajzilag nagy a távolság, és amelyekkel egyébként egy zárt világban esélyünk sem lenne ilyen mértékű kapcsolatba kerülni. Ezért a régi klasszikus diplomácia helyét, melyitkosnak és elitistának számított, átvette egy új szemléletű diplomácia.

Az új diplomácia magába foglalja a klasszikus diplomácia elveit (a békés egymás mellett érvényesülés, partnerségi kapcsolatok fontosságát), ugyan akkor magával hozott pár új módszert. Új kihívásnak tekinthetjük a *softpower*-t, „lágyerő” koncepciójának kifejlesztését és gyakorlati használatba iktatását *public diplomacy* azaz „közdiplomácia” lehetőségei adta felfogás alkalmazását egy kedvező országimázs kiépítése érdekében.

A klasszikus diplomácia és a az új közdiplomácia közötti alapvetések

1. ábra

Jellemzők	Régi public diplomacy	Új public diplomacy
1. nemzetközi szereplők	Állam	Állam és állami szereplők
2. technológiai környezet	RH-rádió, Nyomtatott újságok, Vezetékes telefon	Műholdak, internet, Valós idejű hírközlés, Mobiltelefon
3. médiakörnyezet	Egyértelmű határok a belföldi és nemzetközi hírek között	A belföldi és nemzetközi hírek közötti határ elmosódása
4. megközelítés	Politikai érdekérvényesítés és propagandateória	Vállaltmárkanév-teremtés és hálózat elmélet
5. terminológia	Nemzetközi imázs, Presztizs	Puha hatalom „Országmárkanév” teremtés
6. cselekvés iránya	Top-down, aktor a külföldi társadalom felé	Horizontális, az aktor által elősegített kapcsolatok
7. cselekvés jellege	Üzenetközvetítés	Kapcsolatépítés
8. kitűzött cél	A nemzetközi környezet befolyásolása	A nemzetközi környezet befolyásolása

Forrás: Cull 2009

Napjainkban a legtágabban értelmezett nemzetközi piacon egy ország érdekeinek érvényre juttatása és a jó partneri kapcsolatok kialakítása érdekében központi jelentőségű az országimázs fontosságának belátása. A szakirodalom a hidegháború időszakára teszi a lágy erő és a közdiplomáciának gyakorlati alkalmazását és ezek első mérhető hatásának megjelenését.

Akkoriban tapasztalták ténylegesen első ízben, mekkora erő rejlik a tömegek meggyőzésében és rokonszenvük elnyerésében. Hiszen a két nagyhatalom, a Szovjetunió és az Amerikai Egyesült Államok versenyében a minden kommunikációs és technikai eszközön áramló amerikai életmód, kultúra és társadalom felfogás tömegeket állított maga mellé, és ebben rejlett a legnagyobb sikere a Szovjetunióval szemben. Ugyanis az USA a *softpoweren* át a közdiplomácia adta lehetőségekkel élve óriás sikereket ért el. Az USA a film és zeneipar, a civil és személyes kapcsolatok révén ugyanis ekkoriban tömegeket állított maga mellé, világszerte elterjedtté tette az amerikai életérzést, a coca cola feelinget, a rock'n'rolléletmódot.(Simon Nagy 2012)

Peter Marshal angol diplomata megállapításai alapján az új diplomácia a klasszikus, tradicionális külpolitikában megszokott kérdéskörnél sokkal tágabb feladatkört lát el, s a nagy horderejű külpolitikai döntések a nyilvánosság előtt –olykor a nyilvánosság bevonásával – születnek.(Simon Nagy 2012)

A régi tradicionális és az új diplomácia közötti különbséget azonban legkönnyebben úgy érthetjük meg, ha megvizsgáljuk a tradicionális diplomáciát ért kihívásokat. Ezek a kihívások sok esetben megmagyarázhatják a diplomácia és nemzetközi kapcsolatok átalakulását.

A XX. század folyamán az alábbi nyolc kihívás magyarázza a nemzetközi kapcsolatok átalakulását

1. Gazdasági kihívás
2. Emberi jogok kihívása
3. Szociális kihívás
4. Új kérdések kihívása
5. önmeghatározás és dekolonizáció kihívása
6. Szereplők megsokszorozódásának kihívása
7. Az információs technológia kihívása
8. A közvélemény és részvétel kihívása (Simon Nagy 2012)

Mint a továbbiakban kiderül, napjainkban ezeknek a kihívásoknak kezelésére dolgoztak ki stratégiákat és elméleteket, melyek a nemzetközi életben segítenek eligazodni a kölcsönös megértés platformját erősítve.

A következő stratégiák és fogalmak, bár az elmúlt évtizedek hozadékának számítanak, mégis az idők során más-más megnevezéssel illették őket és különböző aspektusai nyertek erősebb hangsúlyt a különböző korokban. Bárhogy is alakult ezeknek a fogalmaknak az értelmezése, annyi bizonyos, hogy minden alkalommal az általam ideálisnak feltételezett nyitott kultúra ügyét szolgálták, hiszen alapelvük a másik iránti nyitottság, a másik megismerése, a közös érdekek és „kulturális jelrendszer” megteremtése, s a közvetlen (gazdasági, geopolitikai stb.) haszonszerzés nem a nyers erőfölény, vagy titkos diplomáciai cselek révén érvényesül.

2.1. Soft power (Lágy erő)

A softpower, vagyis a lágy erő fogalom elméleti kidolgozását Joseph Nye nevéhez köthetjük. Nye az erőt nem kizárólag csak a katonai, hadakozási és gazdasági erők egységes meglétében látja, hanem felhívja figyelmünket egy másik erőre is a lágy erőre, melyek megfogalmazása szerint: „összefüggnek egymással, hiszen mindkét esetben mások befolyásolására kerül sor valamilyen cél elérése érdekében. A különbség a viselkedés természetében, valamint az ehhez felhasznált források kézzelfoghatóságában rejlik” (Joseph Nye, 2004)

A kemény hatalom és lágy erő összefüggései

2.ábra

	Kemény hatalom		Lágy erő
	Katonai	Gazdasági	
Viselkedés	kényszerítés, elrettentés	vonzás, kényszerítés	vonzalom kialakítása, témamenedzsment, bevonás/semlegesítés
Eszközök	erő, veszély	kifizetések, szankciók	Értékek, kultúra, politikák, intézmények
Kormányzati politikák	kényszerítő diplomácia, háborús szövetségek	segélyek, megvesztegetések	Közdiplomácia, bilaterális és multilaterális diplomácia

Forrás: Simon Nagy Lilla 2012

A táblázat jól mutatja, hogy a lágy erőhöz a kemény erővel szemben mennyivel kevesebb erőforrásra van szükség. Sokkal kisebb beruházást igényel, viszont sokkal több ötletet és jó cselekményt igényel.

A lágy erőt Nye sokkal költséghatékonyabbnak ítéli meg a gazdasági erőfölénnyel és a katonai hatalommal. Az embereket az ország imázs alkotta vonzerővel győzi meg, nyűgözi le, és teret hagyva a szintén másik oldal lenyűgözésének alkot baráti és jó kapcsolatokat. Ez a vonzerő a jó országimázs és nemzetkép, a kulturális nyitottság, a jó kapcsolattartás és a művészet szabad áramlása mentén van. A kulturális nyitottság a művészet szabad áramlása feltételezi a demokrácia meglétét. Ugyanis a demokrácia

hiánya olyan kapukat zár be, melyek kizárják a lágy erő működését. A lágy erő eszköze pedig többek között a kulturális diplomácia által a közdiplomáciai cselekvések.

A lágy erő nem csak a kis államok stratégiája gazdasági fölény híján. A lágy erőt a gazdaságilag erős államok is ugyan olyan erőszertettel használják, és fontosnak tartják. A lágy erő érvényre jutásával sikerül elérni olyan célokat is, amit a gazdasági erőfölény miatt nem. Ilyenek például a félelemkeltés helyett, az önmagunk megkedveltetése, vagy az érdekeink érvényre juttatása a jó kapcsolatainknak köszönhetően. Tehát a lágy erő lehetőséget ad, hogy a nélkül érjenek el kitartó és hosszú távú sikereket, hogy hadakozásra, költenének. A jó kapcsolat és a másik bőre alá bebújás szellemében segít érdekeik érvényre jutásában

A kis államoknak azonban leginkább azért nagy lehetőség, mert olyan célokat és érdekérvényesülést is elérhetnek, melyeket kevésbé erős gazdasággal nem tudnak. A saját maguk reputációjának egy jó országimázs, egy vonzó bemutatkozás, vagy egy sokszínű kulturális képet mutatva, sokkal népszerűbbek lehetnek, és még csak anyagi ráfordításukba sem került, csak egy jó kis háttér marketing és kulturálisan nyitott munkába, meg *Art diplomacy*-ba.

2.2. Public diplomacy (Közdiplomácia)

Mielőtt még rátérnék a „Public diplomacy” fogalmára, meg szeretném vizsgálni, hogy mi volt előtte, mi az a tradicionális, azaz klasszikus diplomácia, és minek következtében alakult ki a közdiplomácia?

Klasszikus vagy tradicionális diplomáciának nevezzük az államok közti interakciót, amely során a diplomatákkal szemben lévő állam képviselőit igyekeznek meggyőzni a saját céljuk megvalósítása érdekében. Ebben a kommunikációban csak a kormányzat képviselők és diplomaták vannak. Mondhatni, teljesen kizorul a közvélemény. A diplomácia tehát klasszikus értelemben titkos és elitista. Ezzel szemben a közdiplomácia sokkal tágabb fogalom, és sokkal tágabb a célközönséget céloz meg. A Public diplomacy, amit bár a magyar szakirodalom többféleképpen is fordít, mint például: nyilvános diplomácia, társadalmi diplomácia és közdiplomácia, már az 1960-as években használták Amerikában és Nyugat Európában. Az 1960-a évek hozta hidegháborús tanulságok során

értékelődött fel a közdiplomácia okozta lehetőségek. Ugyanis az Amerikai politikai elemzők azt állítják, hogy Amerika végső győzelme a Szovjetunióval szemben a közdiplomácia hozta lehetőségek kihasználásában rejlik. Tehát úgy gondolják, hogy a meggyőzés elvén és a lágy erőn át történő közdiplomáciát használó érdekérvényesítésnek köszönhető.

Az ideológiai harc hosszú távú célja abban a meggyőződésben rejlett, hogy ha az ellenfél által irányított társadalmak kedvező képet alakítanak ki az Egyesült Államokról, illetve a Szovjetunióról, nyomást fognak gyakorolni kormányaikra a fennálló társadalmi rend megváltoztatására. A hidegháborús modellben az államok elsődleges eszköze a nemzetközi műsorszórás. (Simon, 2012)

Tehát megállapíthatjuk, hogy az információs technológiai fejlődésének, és kommunikáció globalizálódásának köszönhető, hogy a tömegek szerepe nemzetközi szinten is egyre befolyásosabb. A tradicionális diplomácia meg úgy kezd átformálódni, hogy a diplomáciafokozatosan „nyit” a nyilvánosság felé, és ez a fokozatos nyitás, már nem megoldható klasszikus keretek között, hiszen a nyitás hatására a nyilvánosság is belecsatlakozik a diplomáciai feladatok ellátásába és így lesz közdiplomácia.

Arra a kérdésre, hogy mivel foglalkozik a közdiplomácia a fent említett hidegháborús tanulságok meg is adják a választ, ugyanis közvélemény befolyásolásával foglalkozik, de persze ezen befolyások mentén mindig van valami külpolitikai érdek.

Tulajdonképpen a közdiplomácia ugyanazokat a célokat igyekszik elérni, amit a tradicionális diplomácia, csak a külföldi közvélemény, vagy egy jól meghatározott közönség kiválasztásával és maga mellé állításával. A közdiplomácia célcsoportjai között magánszemélyek, illetve civil szervezeteket is akadnak. Erre nagyon jó példa a magyarországi Sziget Fesztivál, ugyanis nem állami szereplők rendezik, irányítják, és nem állami szereplők a résztvevői. Mégis, mivel magyar kezdeményezés és Magyarországon van, a hirdetései, marketingje az országot is képviselik külföldön. Ez alapján mondhatjuk, hogy a sziget fesztivál hatással van a magyar országimázsra. Külföldi példákba élve pedig elmondhatjuk, hogy a Coca-Cola nemzetközi vállalat is hatással van Amerika országimázsára, vagy, ahogy a BMW, Volkswagen Németországgal azonosítható. (Simon Nagy 2012)

Végezetül megállapíthatjuk, hogy a kulturális diplomáciával és az ország márkázással (országimázs), együtt napjainkban már közös feladatként az ország képének

javítását, és lehető legpozitívabbá tételének feladatát látja el a közdiplomácia. Résztevői nem csak az állam és kormányzati szervek, hanem a nyilvánosság, a társadalom egésze, és nem csak az üzenetküldő, hanem átfogadó funkcióban lévők is. A *publicdiplomacy*-t (közdiplomáciát) tehát állami és nem állami szereplők is folytatják annak érdekében, hogy megértsenek és megismerjenek más kultúrákat, és magukat is megismertessék, hogy kapcsolatokat építsenek, és ápoljanak, valamint egymás megértése mentén befolyásolják mások véleményét cselekedeteit, értékeik és érdekeik érvényre jutására.

Azonban a közdiplomáciai cselekvések önmagában nem számítanak elégnek egy ország pozitív reputációjának alakításra, ha nem megfelelő kormányzati politikáról vagy akár katonai beavatkozásról van szó. A közdiplomácia feltétele a nyitott kulturális tér, mert csak ott tud megnyilvánulni. A közdiplomácia a „lágy erőn” át a kulturális diplomácia által jó kapcsolatokban tud dolgozni. Ugyanis oda tud leginkább pozitív és hatásos információt eljuttatni, ahol kellőképpen nyitottak ránk, és kíváncsiak, ebben meg a kulturális diplomácia puhítására van szükség.

Ezen szakterületek minden nemzetnek, még Magyarországnak is óriási lehetőséget adnak, amely fellendítené a kulturális életet és a gazdasági életet is. De ezek az elvek és szakterületek sokkal nagyobb demokráciát és kulturális nyitást igényelnek, mint amit most teszünk.

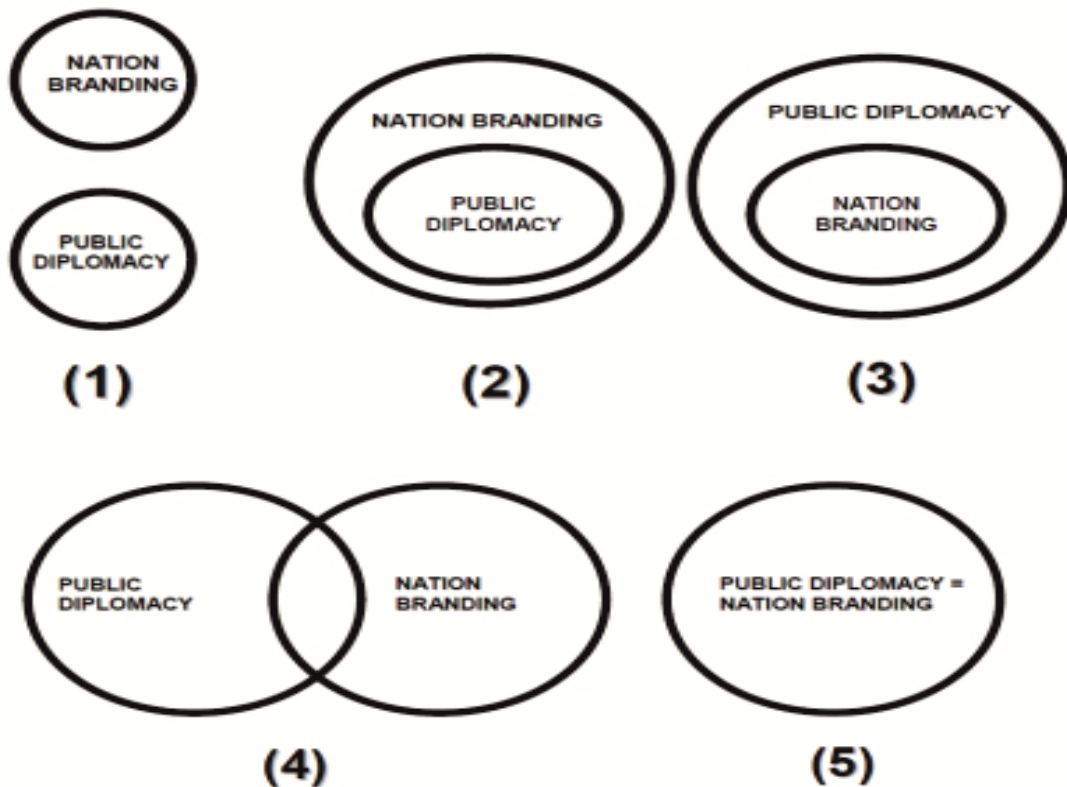
A kölcsönös jó kapcsolatokat nem tudja egyedül megoldani a kulturális diplomácia, ahogy az ország márkázás (National branding) fogalmával sem tudunk mit tenni, ha nem teszünk jót globális szinten és nincs érzékenységünk a világméretű problémák iránt (Simon Anholt 2014).

A kulturális zártság nem csak azért rossz, mert az önzést és fennhéjázást jelképezi, hanem azért is hátrányos, mert zárt falakon nem tudunk közvetíteni magunkról. Nem tudnak pozitív képet látni rólunk, ha mi magunk elutasítók vagyunk. A jó országimázs csábító és vonzó, nem fér bele az önmagunk sajnálatának kifele kommunikációja.

Szondi Gyögy által készített ábra erőteljesen szemlélteti a *Public diplomacy* (Közdiplomácia) helyét és kölcsönös megnyilvánulási terét a National Brandinggel (ország márkázással)

A közdiplomácia és az országmárkázás relációi

2.ábra

Forrás: Szondi, 2005, 14-15o

A táblázat reláció alapján megállíthatjuk hogy:

1. A *national Branding* (Ország márkázás) és a *public diplomacy* (közdiplomácia) létező két külön fogalom. Ami egymás mentén helyezkedik el.
2. A *national branding* (ország márkázás) , magába foglalja és a *public diplomacy* (közdiplomácia) megnyilvánulását.
3. A *public diplomacy* (közdiplomácia) magába foglalja a *national branding* (ország márkázás) témakörét. Azaz a közdiplomácián át közvetítjük az ország imázsunkat is, ami az ország márkázás eredménye
4. A *public diplomacy* (közdiplomácia) és a *national branding* (országmárkázás) együttműködnek. Ami azt jelenti, hogy a közdiplomáciának szüksége van a jó országimázsra, hogy azt közvetítse, és az által vonzó lehessen a nemzetközi piacon.

5.A nyílt kulturális térben az egyik fogalom a másik eredménye. Hiszen a jó országimázs is ugyan úgy mint a közdiplomácia is megköveteli többek között a demokráciát, és mindketten ugyan azt teszik vonzást keltenek, de ezt csak egy nyitott téren tudnak megtenni. A közdiplomáciát a nem állami szereplők is használhatják, ugyan úgy mint az ország márkázást is, ez által érvényesülve a nemzetközi és itthoni piacokon is.

2.3. Kulturális diplomácia

Kulturális diplomácia Hankiss János 1939-ben *a kulturális diplomácia alapvetései* tanulmányban lírai megfogalmazása szerint kulturális diplomácia mindig is létezik. A hétköznapi életből vesz példákat arra, amikor emberek jó színben igyekeznek feltüntetni magukat és így elnyerni a másik ember kegyét.

(Hankiss János 1939)

Érdekes megközelítése ez a kulturális diplomáciának, és belegondolunk akkor a békés meggyőzés elvén alapuló *publicdiplomacy* is létezett. A kulturális diplomácia a kultúrán keresztül igyekszik kapcsolatokat építeni a nemzetek között. A kölcsönös megértés elvén alapszik, és az érdekérvényesítést a hadakozással ellentétben a jó kapcsolatok meglétének köszönhetően a meggyőzésen keresztül éri el.

A kulturális diplomácia hazánkban különböző korokban különböző feladatokat látott el.

Az első világháborút követő időkben a kezdték megépíteni a külföldi intézeteket, a Collegium Hungaricumokat azzal a céllal, hogy a háborút követő negatív országimázsunkat javítsuk, és hogy a külföldre szorult magyarokat támogassuk magyarság tudatukban. Ezen felül, a külföldi intézetek létesülésének fontos célja a magyar elitképzés fontossága.

A második világháborúig ezen elvek és ideológiák mentén létezett a kulturális diplomáciánk, ami elég hiányos a mai kulturális diplomácia felfogáshoz képest. Ugyanis manapság a kulturális diplomáciának sokkal kíváncsibbnak és nyitottabbnak kell lennie a másik nemzetre, és fontos a csereprogramok, nyelvtanítás, és ösztöndíjakon túl a minden területen való részvételi szándék is.

Manapság már a szakirodalom úgy képzel el egy sikeres és igazán jól működő kulturális diplomácia cselekvést, hogy az sokkal kreatívabb, és finomabb annál, hogy csak

érdekközpontú. Ami nem jelenti az érdek hiányát, de sokkal figyelmesebb, és mielőtt bármit is tenne, először felméri a terepet, és igyekszik a programját a másik ország igényeire szabva megvalósítani.

Ezeknek a programoknak mind az a célja, hogy népszerűsítse a kultúránkat, nemzetünket, ugyan akkor ne legyen erőszakos. Úgy adja el magát, hogy közben előzékeny és figyelmes, nagyon jó példa erre ugyan csak a Lengyel intézet munkája. Hiszen igyekeznek mindenhol ott lenni, és minden rendezvényen részt venni.

A kulturális intézetvezetővel és munkatársaival készített interjúmban kiderül, hogy Galériát üzemeltetnek, ahol úgy mutatkoznak be, hogy bizonyos témán belül több nemzetiségű művész művét is kiállítják, ezzel lehetőséget adnak, barátságokat kötnek és tapasztalatokat cserélnek művészek és érdeklődők egyaránt.

Bár lehet és kell írni stratégiai célokat és prioritásokat, mégsem lehet általánosítani és egységes módszereket alkalmazni, azonos ritmusban terjeszteni és menedzselni a kultúrát, elvárni minden országban létesült kulturális intézettől, hogy sablonok szerint működjön. Tetszik, vagy nem, a világban léteznek kevésbé nyitott kultúrák, melyek nagy valószínűséggel óvatosabb megközelítést igényelnek a külső közeledés alkalmával, kevesebb teret hagynak a kulturális együttműködésnek. Ott más típusú eredményeket várhatunk el, mint egy pezsgő kulturális étellel és kellő nyitottsággal rendelkező nemzetnél.

A kultúrának egyrészt a bizalomépítésben és a társadalmakon belüli kihívások feltárásában van nagy szerepe, másrészt támogatja a fenntartható gazdasági fejlődést és az egyenlőtlenség csökkentését. Harmadrészt a kultúrának befolyása van az újjáépítésre és a megbékélés politikájára, de erősíti a nemzetek közötti kapcsolatokat is, továbbá ki kell emelni a kultúra hatását a fiatalokra. (Környei 2015)

A közdiplomácia hosszú távú, végső céljait a kulturális diplomácia olyan eszközei segítik, mint az ösztöndíjak, a csereprogramok, a művészetek bemutatása, és az oktatás. A kulturális diplomácia a külföldi közvéleménnyel való stabil és hosszú távú kapcsolatok kialakítását és fenntartását célozza, és a sok év alatt kiépített bizalomnak köszönhetően a külpolitika hatékony eszköze lehet. (Simon Nagy 2012)

A kulturális diplomácia fő feladata manapság már, hogy próbálja felismerni a befogadó ország kulturális igényeit, és rá szabva próbálja alkalmazni a saját programját.

Tehát ne a konfrontációra, ne az elválasztó vagy kompetitív aspektusokra koncentráljunk, hanem teremtsünk közeget a közös tevékenységekhez. Ha versenyeztetjük a kulturális teljesítményeket, akkor ez csak a sztereotípiák kialakulását, a közösségek bezáródását erősíti. Ugyan akkor a kulturális diplomácia munkája a leginkább a külföldi magyar intézetek munkájában valósul meg. Ahol fontos megnézni, hogy ezek az intézeteknek küldetésüket és feladataikat tekintve két típusát különböztetünk meg Magyarországon, a Collegium Hungaricumokat és a kulturális intézetet. A két intézménytípus megkülönböztetését pedig az általános intézet az általános intézeti kulturális diplomáciai feladatok mellett, az oktatási és tudományszervezési feladatkör alapozza meg, amely az általános intézeti tevékenységen túl, a Collegium Hungaricumok egyik fő profilja. E tevékenységet segíti elő a rendelkezésükre álló megnövelt infrastruktúra és személyi állomány.

Ezeknek az intézetnek az élén pedig oktatási-kulturális szakdiplomaták és munkatársaik sajátos struktúrában működve, ma már a Külügyminisztérium szervezetébe integrálva, a külképviseltek keretei között – egy személyben kellene ellátniuk kulturális diplomáciai tevékenységet. Amennyiben van egy egységes elvárás vagy stratégia.(stratégia 2010)

2.4.Country Branding (Ország márkázás)

Az ország márkázás nemzetközi kapcsolatban való alkalmazásában Simon Anholt munkássága megkerülhetetlen. Megfogalmazása szerint, ha egy ország befele fordul, és a világméretű problémákat nem akarja sem látni sem részt vállalni a megoldásában nem csak a vezetők hibája, ugyanis mi várjuk el tőlük, hogy befele tekintők legyenek és ne kifelé.

A zártság és befele fordulás másik okaként Anholt a kulturális „pszichopátiájukat” említi, ami nála azt jelenti, hogy szerencsétlenségünkre nem tudunk együtt érezni más emberi lényekkel, csak azokkal, akik ugyan olyanok mint mi, vagy a mi csoportunkhoz tartoznak.

Mivel a hazai ügyek és nemzetközi ügyek kevés esetben összeegyeztethetők, ezért ha országon vagy nemzetben belül orvosoljuk a problémáinkat, legyen az gazdasági vagy

egészségügyi stb. nem jelenti azt, hogy bármilyen megoldással hozzájárultunk a globális szintű problémákhoz.(Anholt 2014)

Tehát, újra meg újra találkozunk a kulturális nyitottság kérdésének fontosságával. Politikai tanácsadóként sokszor előfordult, hogy azok a kormányok akiknek dolgozott kíváncsiak voltak, hogy hogyan vélekednek róluk, ezért Simon Anholt 2005-ben elindított egy kutatást, az Ország Imázs Index (Country Branding Index), amely a világ lakosságának 70%-át kérdezte, arról hogy az átlagos emberek mit gondolnak más országokról, és miért? (Anholt 2014)

A kutatásból az derült ki, hogy azért tudunk csodálni egy országot, mert jó, mert hozzájárul valamivel a világunkhoz, továbbá az is kiderült, hogy akik ténylegesen biztonságosabbá teszik a világot, vagy gazdagabbá, igazságosabbá, azokat az országokat szeretjük.

Ez a felfedezés azért is bír óriási fontossággal, mert ez kézzel fogható magyarázatot ad arra, hogy mik a nemzetközi igények és értékek . Megtudtuk, hogy ha azt akarjuk, hogy beinduljon a gazdaságunk, az iparunk az idegenforgalom és cél a nemzetközi piac, vagy azt akarjuk hogy versenyképesek legyünk akkor ki kell érdemelni nemzetközi szinten is az emberek tiszteletét.

Nem szabad önzően befordultnak, azaz zárkózottnak lenni. Nyitni kell a nemzetközi tereken is, és gondviseléssel lenni a világ problémái irányába. Mostanra már a tapasztalatok is azt mutatják, hogy minél együttműködőbb egy nemzet, annál versenyképesebb is lehet.

Simon Anholt és csapata továbbá egy index mutatót is létre hozott (Good Country Index), amivel napjainkban már azt is mérhetővé tették, hogy az országok mennyivel és mivel járulnak hozzá nemzetközi és globális szinten az emberiséghez.

Ami a legfrissebb adatok szerint így néz ki:

Country Brandig Index általános értékelése

3.ábra

	Overall	Science & Tecnology Global Contribution	Culture Global Contribution	International Peace & Security Global Contribution	World Order Global Contribution	Planet & Climate Global Contribution	Prosperity & Equality Global Contribution	Health & Wellbeing Global Contribution
1	Sweden	8th	3rd	52nd	11th	7th	1st	1st
2	Denmark	4th	2nd	49th	3rd	19th	3rd	6th
3	Netherlands	15th	5th	42nd	4th	15th	10th	10th
4	United Kingdom	1st	11th	64th	14 th	22nd	5th	2nd
5	Switzerland	10th	31st	61st	10th	3rd	2nd	5th
6	Germany	11th	7th	44th	2nd	17th	30th	13th
7	Finland	7th	16th	65th	12th	26th	4th	4th
8	France	13th	20th	47th	15th	8th	20th	18th
9	Austria	2nd	4th	71th	1st	23rd	18th	23rd
10	Canada	21st	22nd	36th	8th	29th	24th	3rd
11	Ireland	18th	13th	51st	17th	13th	23rd	17th
12	New Zealand	6th	28th	31st	19th	31st	26th	14th
13	Norway	41st	36th	58th	6th	2nd	17th	8th
14	Belgium	12th	1st	105th	18th	30th	6th	9th
15	Cyprus	5th	34th	73rd	13th	6th	28th	55th
16	Italy	40th	24th	74th	16th	5th	42nd	20th
17	Luxembourg	43rd	12th	100th	5th	35th	14th	15th
18	Australia	17th	43rd	33rd	9th	54th	66th	7th
19	Japan	50th	40th	22nd	38th	18th	60th	16th
20	USA	20th	53rd	66th	26th	34th	46th	12th
24	Hungary	9th	17th	60th	50th	39th	63rd	39th

Forrás: <https://goodcountry.org/index/overall-rankings>

A táblázatban a globális hozzájárulás szintjén ilyen szempontokat látunk, mint:

- tudomány és technológiában való globális részvétel, illetve hozzájárulás
- kultúrához való globális részvétel, illetve hozzájárulás
- nemzetközi béke és biztonsághoz való globális hozzájárulás
- világrendhez való globális hozzájárulás
- bolygónk és az éghajlathoz való globális hozzájárulás
- globális jóléthez és esély egyenlőséghez való hozzájárulás
- egészséghez és jóléthez való globális szinten történő hozzájárulás

A táblázat alapján kiderül, hogy melyek azok az országok, amelyek nemzetközi kötelezettségeikről tudomást vesznek és teljesítenek. A kutatásból továbbá az is kiderült, hogy nem csak a gazdaságilag erős országok képesek, és tudnak hozzájárulni ezekhez a kötelezettségekhez, mert például vannak olyan országok, akik bár gazdaságilag kevésbé fejlettek még is egész jó helyen végeztek. Ezért megállapíthatjuk, hogy a hozzáállás és a kulturális jelenlét nagyon fontos szempont. A táblázatból az is kiderül, hogy az alján sok esetben a zárt és befele forduló országok vannak. Amelyeknek a globális tér kevésbé fontos.

Az ország márkázás jelentését nézve:

Az Ország branding a legvonzóbb képekkel történő önmagunk bemutatását jelenti, valamilyen meghatározott céllal, elképzeléssel és stratégiákkal. Az országoknak leginkább azért fontos gondolniuk a saját márkázásukra, mert egy jó ország Imázs vonzza a turistákat, ösztönzi a tőke beáramlást, fellendíti az exportot, vonzza a diákokat, és a munkásokat is. (Szondi 2008)

Az országmárkázás további céljai lehetnek:

- a nemzetközi ügyek nyereségessé tétele (ezt a célt a közdiplomácia által tudjuk elérni)
- a polgárok identitásának és önbecsülésének növelése
- pozitív nemzetközi hitelesség és a befektetői bizalom beállítása
- a nemzetközi politikai befolyás növelése
- versenyképesség elérése a nemzetközi és világpiacon is
- a negatív sztereotípiák, és félreértések elkerülése (Szondi 2008)

Megállapíthatjuk tehát, hogy az ország márkázás egy marketig-diszciplína.(Simon Nagy 2012) Míg a közdiplomácia a nemzetközi közti téren történő kommunikáció,

befolyásolás, ami többek között az ország imázsát is közvetíti a kulturális diplomácia által kapcsolatok létrehozott, és ápolta nemzetekben. Mondhatjuk, hogy ezek a területek, elméletek és stratégiák egymás munkáját segítik és egészítik ki. Az országimázs ugyanis olyan közjóság, mely valamennyi, az ország nevével fémjelzett dolog (termék vagy személy) versenyképességére hatással van.

Így a közdiplomácia, amennyiben sikerrel javítja az országimázsát, közvetve javítja az ország nemzetközi mozgásterét és versenyképességét is. (Simon Nagy Lilla 2012)

Szondi György a *(Public diplomacy)* közdiplomácia és a nemzetmárkázás *(National branding)* közötti összefüggést vizsgálja, és arra a megállapításra jut, hogy bár egyes nézetek szerint nem függ össze a két terület, mégis kapcsolódnak egymáshoz, vannak helyzetek amikor már szinonimájuk is egymásnak. A tanulmány végén természetesen kiderül, hogy a két fogalom kiegészíti egymást. A legvégén pedig arra a következtetésre jut, hogy nagyobb fokú együttműködésre van szükség mindkét terület részéről, nem csak elméleti, hanem a gyakorlati szakemberek együttműködésére is, egy nagyobb fokú szinergia létrejöttéhez, a közös célok elérése érdekében. Tehát a már jól megfontolt és kialakított nemzet vagy ország képünket, a megfelelő csatornán át megtalálva, a közdiplomácia a kulturális diplomácia által ápolta és fenntartott jó kapcsolatoknak köszönhetően, nemzetközi piacokon tudja közvetíteni, amibe ha becsatlakozik a művészet diplomácia is, akkor egy igazán sikeres feladatot tudunk teljesíteni, és maximálisan élünk a látvány erő adta lehetőségeinkkel.

Valóban izgalmas tény, hogy nem csak termékeknek, hanem országoknak is lehet imázsuk. Az izgalmasság mellett ugyan akkor veszélyes is lehet, ha nem tudjuk, vagy nincs lehetőségünk megfelelően használni. Mint ahogy a softpower feltétele a demokrácia, hasonló képpen itt is fontos a jó országgép kialakításához a demokrácia megléte.

Egy országnak annál vonzóbb az imázsa minél több pozitívumot, kuriózumot maga mellé tud sorakoztatni, és minél szabadabb és nyitottabb a kultúrája. A nemzetközi kulturális együttműködés érdekessége az hogy a hasonló alapcélokkal (pl. pozitív országgép, gazdasági érdek) illetve eszközökkel, a nemzeti sajátosságok hangsúlyával mégis alkalmasak különleges, egyedi imázs megteremtésére (Környei 2015).

A másik oldalról megvizsgálva, pedig gyakran előfordul, a világban, hogy a város névből márka név lesz. (Papp-Váry 2016). Ez pedig úgy történhet meg hogy azok a

települések amelyek világhírűvé vált termékeket, eszmék származási helyének számítanak, gyakran úgy jelennek meg a médiában, vagy reklám plakátokon, hogy szerepeltetik azt a világhírűvé vált terméket vagy eszmét is a nevük körül. Ezzel megkönnyítve az emberek emlékezetébe maradáást, és mivel egy bizonyos dologhoz tudjuk kapcsolni, amit ismerünk, szeretünk, és jó ezért már a a helység is pozitív hatást kap tőlünk. Ilyen, például amikor Japán felhasználva, hogy onnan származik a Toyota, olyan reklámtáblát használ, amelyen azt írja, hogy „Üdvözlünk a Toyota városában.” Így nagyobb eséllyel meg marad emlékezetünkben a kisváros, (nem beszélve arról, hogy ez egy kreatív ötlet) mintha csak simán a kisváros neve szerepel a táblán.

2.5. Art Diplomacy (Művészet diplomácia)

Minden művészeti megnyilvánulást *Art diplomacynak*, azaz Művészet diplomáciának nevezünk, ami művészetet használ az ország imázs kialakítására és a nemzetközi kapcsolatok erősítésére. Tehát, manapság a globalizáció hozta információáramlásnak, és kommunikációs fejlődéseknek, és ennek hatására az országok, nemzetek közötti falak lebomlásával, könnyebben el lehet érni az embereket a művészetén és a kultúrán keresztül. Ennek a ténynek a felismerésével alakult ki, meg fejlődött tovább a *softpoweren* át, a közdiplomácia közlésével és a kulturális diplomácia menedzselésével az *art diplomacy*, egy sokkal vonzóbb és izgalmasabb Ország imázs kialakítására. A művészet diplomáciára lehetőségként tudunk tekinteni a saját kreativitásaink, és kulturális értékeinken keresztül való megszerettetésre globális szinten. Ilyen értelemben büszkélkedhetünk a festészetünkkel, az irodalmunkkal és a költészetünkkel, az építészetünkkel, a zenei világunkkal, a designunkkal, és még sok egyéb kreatív felfedezett tehetségeinkkel, belopva magunkat más országok nemzetek emberek szívébe, és rájuk szabva mutathatjuk meg magunkat közös programok által, és oszthatjuk meg egymással a nézőpontjainkat és cserélhetünk tapasztalatokat, szemléleteket, adhatunk és kaphatunk ihletet.

A művészet diplomáciánál fontos tisztában lenni azzal, hogy nem szabad azonnali eredményeket elvárni. (Nancy 2009) Bár egy rendezvény, vagy egy sikeres művészeti projektnek lehet pozitív visszajelzése, és óriási sikere, ez a nemzetközi kapcsolatok terén nem fog azonnal óriási eredményt mutatni. Sokkal inkább hosszú távú munkák célként

kell kezelni. Ugyanis aki rövid távon vár el óriás eredményeket, az nagy valószínűséggel csalódnia fogja a művészet diplomácia adta lehetőségekben. Ha bele gondolunk ez már azért is önmagában evidens, mert például annak, hogy a franciák elismertek legyenek a divat világában, sok évtizednyi tapasztalatra, jelenlétre, és alkotásra volt szükség. A művészet diplomácia adta lehetőségeket Amerikában is felismerték, elismerve ilyen téren lévő elhanyagolt jelenlétüket. Igényük oka nem más, mint az előbbieken említett tény, miszerint felismerték, hogy kulturálisan mennyire színtelenek kívülről nézve egy Japán egy francia, egy német kultúrához képest. Igényük lett fejlődni az irányba, hogy az emberek ne a light kólával, vagy a hamburgerrel azonosítsák, ami sokkal kevésbé izgalmas, és kulturálisan sem mond el semmit róluk, mint inkább az irodalmukról, a festészetükről meg egyéb kulturális örökségükről és jelenjükről. Fontos gyógyír lehet a művészet diplomácia az alacsony ismertségi szintglobális szintre növelésében.

John Brown 3 pontot fogalmaz meg, amiért Amerika számára nélkülözhetetlen lehet a művészet diplomácia, de meggyőződése, hogy ennél még sokkal több érdeket is szolgálhat. (Nancy 2009)

1. A művészet diplomáciát egy válasznak tartja a külföldi közönség számára
2. A művészeti diplomáciaa kultúra számára létrehoz egy háttérrel, kontextust
3. A művészeti diplomácia ellátja a közönséget egyedi és emlékezetes tapasztalatokkal.

Összegezve a fent említett pontokat a Művészeti diplomácia lehetőség a bemutatkozásra ugyan akkor lehetőség a megismerésre. Fontos hogy mindkettőre igényünk legyen, és a legfontosabb hogy a művészeti diplomáciát ne propaganda célokra használják, hanem hagyni hogy szabadon a kultúrára koncentrálva a kultúra változatosságát sugallja.

izonyított tény, hogy azok az országok akiknél nagyobb a támogatás a művészet diplomácia irányában, nagyobb az igény a más országok művészete és kulturális sokszínűsége iránt. (Nancy 2009) Ugyan akkor nagyobb befogadással is bírnak a más nemzetek művészeire. Erre a legjobb példa a lengyel Intézet, ahol úgy mutatják be magukat, és az adott irányzatot hogy több nemzettel társulva láttatják. Ahhoz hogy ezek a projektek megvalósuljanak az adott galéria, jelen esetben a Lengyel Intézet kapcsolatban áll más nemzetiségű művészekkel is, és lehetőséget ad a kiállításra a saját művészeik mellett. Ezek a kiállítások óriás sikereknek szoktak örvendeni, és nem csak velünk ismertetik meg adott irányzatok más kultúrában láttatását, hanem magukat a művészeket

is összehozza, ezzel lehetőséget adva a művészetegymás közötti szabad áramlásának, az ihlet szerzésre, megosztásra, és a tapasztalatok kamatosztatására. Tehát a művészet diplomácia segít úgy bemutatni magunkat, mint egy összetett és sokdimenziójú országot, kultúrát, amely ellátja a közönséget egyedi és emlékezetes tapasztalatokkal. A művészet képes emlékezetes élményeket okozni.

A művészet diplomácia képes arra, hogy a külföld szemében Amerikához olyan különleges pillanatokot tártsíson, amelyekért érdemes élni. (Nancy 2009)

Megállapíthatjuk, hogy az *Art diplomacy* nagy mértékben szolgálja a kulturális nyitottságot. Nem csak a bemutatkozás igénye miatt, és ez által elérve a jobb országimázst, hanem a másik nemzet, ország irányában történő nyitottság miatt is. Az *Art diplomacy*t mindenképp nevezhetjük a *softpower*eszközének, amely a kultúrák egymás közötti megértését szolgálja, mert ha valaki a művészete által igyekszik bemutatni magát, és hajlandó ebbe finanszírozni a fegyverkezés helyett, akkor következtethető, hogy ő érdeklődik más nemzetek kultúrája és művészete iránt is.

3. ELKÉPZELHETŐ-E EGY KÖSZÖS EU-S KULTURÁLIS-KÜLKAPCSOLATI STRATÉGIA? EGY 2014-ES NEMZETKÖZI KUTATÁS TANULSÁGAI

2014-ben ötvennégy ország képviselője gyűlt össze, köztük huszonnégy EU-tag, hogy tárgyaljanak a külkapcsolatok erősítésére, kiszélesítésére használható alapvető kulturális eszközökről az EU-ban és azon kívül a civil és közsféra számára. Az ebből született kutatás legfőbb eredménye az, hogy megfelelően megerősített és jobban koordinált EU akciókat határoztak meg, melyek szélesíthetik és sokoldalúbbá tehetik a civilek és kulturális szervezetek hatását a nemzetközi kapcsolatok fejlesztésében, az országok és társadalmak kölcsönös jobb megértésében és kultúrák megnyitásában. Megállapították, hogy kiaknázatlan lehetőségek rejlenek a kultúrában a nemzetközi kapcsolatok terén. Feltérképezték az országok különböző kulturális megnyilvánulásának már létező módjait. Elemezték, hogy a további országok hogyan dolgoznak együtt az EU-s országokkal,

milyen törekvések és elvárásaik vannak a jövőre nézve, hogyan látják kapcsolatukat Európával.

Mindezen megállapítások igazolták, hogy a világon számos embernek erős érdeke kulturális kapcsolatba kerülni Európával, vonzza őket az európai életvitel, különösen Európa kulturális sokszínűsége, a kifejezés szabadsága, a kreatív ipar energiái, életerege.

Ugyanakkor más országok és régiók növekvő konkurenciát jelentenek, ezért sürgető a kölcsönös tudásátadás és egymástól való tanulás, a globális kulturális állampolgárság, a közös kulturális jogok és köteleességek vállalása, mindez egy kozmopolita, szolidáris keretrendszerben. A megvalósuláshoz fontos az aktív szerepvállalás és a megfelelő hozzáállás.

Az eszmék elterjedése mellett a kereskedelem, befektetések és versenyképesség növekedését is elősegítené, támogatná az innovációs készségek fejlődését az intenzívebb és tudatosabb kulturális együttműködés és csere.

A kutatás során megállapítottak alapvető eszközöket a külkapcsolatok erősítésére, kiszélesítésére, az EU, az egyes tagállamok, illetve a civil és közszféra számára is, ezek az eszközök többek között:

- Stratégiai vázlat, elkötelezett stáb, európai együttműködés
- Kormányzás: amely rugalmas, és pártfogolja az Eu által elismert értékeket.
- Új finanszírozási módok és adománygyűjtés: Aktívan kell keresni, olyanokat , mint a társfinanszírozás összevont finanszírozás, a köz- és magánszféra közötti partnerségek, a keverési támogatások és kölcsönök, valamint a bizalom megteremtésének alapjai.
- Az erőforrások összegyűjtése
- Jobb kommunikáció szükségessége, többnyelvűség
- Az akadályok kiküszöbölése a mobilitáshoz
- A civil társadalom megerősítése
- Jól alkalmazkodás a fiatalok kultúrájához
- A nagy és kis városokra koncentráció
- A nemzetek közti egymástól való tanulás módjai

- A kulturális kapcsolati projektek finanszírozásának alternatív modelljei
- Kulturális menedzserképzési programok
- Megállapítások és értékelések

A kutatás végén a fent említett stratégiák alkalmazásával olyan várható eredményeket említ, mint például:

Interkulturális nézőpont, kommunikáció fejlődése.

A tanulmányban összefoglaltak szerint a kulturális sokszínűség érvényre jutását és ez által egy igazán varázslatosan sokszínű Európa valósulhatna meg, még pedig úgy, hogy:

- Megerősítené a szolidaritást a globális kulturális állampolgárság szellemében, ami kizárná a zárt kulturális szemléletet, az antiszemitizmust, és a fajgyűlöletet.
- Segítené a kereskedelmet és beruházásokat.
- Ösztönözné a kreativitást és az innovációt is, sokkal hatékonyabban, mint a jelenleg helyzet, ez által egy sokkal pezsgőbb élet, és életszínvonal kerekedne Európában.
- Nagymértékben elősegítené az európai uniónak, mint egységnek nemzetközi megértését, valamint a tagállamok kulturális sokszínűségének megértését.
- Elindítaná a szabad művészet áramlást és különleges kapcsolatok kialakulását, végre nagyobb békében és elfogadásban élhetnék Európában.

A kutatások során ugyan akkor az is kiderült, hogy a jelenlegi athok kapcsolatok kevesek az Unió és általa képviselt értékek tudatosításának növeléséhez.

A kutatás felszínre hozta azokat a lehetőségeket, amelyeknek jelentős potenciáljuk van a harmadik országok együttműködésével, valamint az akadályokat is, amelyek ezt hátráltatnák.

Bármely jövőbeli stratégiáktól elvárt továbbá, hogy rugalmasak legyenek és szolgálják a harmadik ország igényeit. Tehát leszögezték, hogy az Európai Unió és a világ kulturális kapcsolatainak fejlődése tiszteletbe kell, hogy tartsa a kulturálisszektor autonómiáját és a kulturális szakértelem elvét. Tehát szabadságot kér a kulturális életnek, a művészetnek, ez a szemlélet természetesen megköveteli a demokráciát

Egy egységes EU-s stratégia megkívánja, hogy a célok meg a prioritások is meg legyenek határozva.

Persze, ezen stratégiák elfogadásakor fontos tudni, hogy ahhoz elfogadottak legyenek, fontos felismerni, hogy nem lehet elérni valódi hatásokat gyorsan, ha nem kivitelezhetőek. Ha kivitelezhető hatásokat akarunk elérni, teret kell engedni a fent említett fontos lépéseknek.

Bizonyított tény hogy a világban nagyon sok és fontos kezdeményezés indult a kulturák közötti jobb kapcsolatok létesítésére és ápolására. Arra, hogy hogyan férhet meg egymás mellett ennyire sok és sokszínű kultúra egymást elismerve. A recept lényege bárhol is nézzünk jó nagy adag kulturális nyitás és még nagyobb adag demokrácia szükséges.

Mindez azt támasztja alá, hogy a nyitott kultúra eszméje már az EU közpolitikai szinten is összekapcsolódik a kulturális nyitás stratégiájával.

A kutatás, illetve az abból következő közpolitikai következtetések és ajánlások félreérthetetlenül arra utalnak, hogy a jövőben egyre központibb szerepet szánunk a közdiplomáciának, a „lágyművészeteknek”, a művészeti diplomáciának az európai értékek belső integráló erejének fokozására, valamint az európai demokráciaeszmék külső terjesztésében.

4. MAGYAR ORSZÁGIMÁZS STRATÉGIÁK A VÁLTOZÓ KOROKBAN

A kulturális diplomácia jórészt a kulturális intézetek munkáján keresztül valósul meg. Ez persze nem kizárólagos, hiszen a kormányzatok közvetlen megállapodások keretében, valamint egyéb államközi megállapodásokat, cserekapcsolatokat, protokolláris alkalmakat kihasználva is igyekeznek bemutatni országuk kulturális értékeit. Ilyenek voltak az évadok, amelyek gyakran a kulturális intézeteken kívül, azokat csak érintőlegesen felhasználva szerveződtek. Ennek ellenére elmondható, hogy a kultúra külföldi bemutatásának fő intézménye és állandó szereplője a külföldön létrehozott és fenntartott kulturális intézetek. Ezért a fent említett szemléletmód alapján igyekszem vizsgálni a kulturális intézetek munkáját különböző korszakokban.

Magyarországnak a külfölddel való érintkezései az államalapításig nyúlnak vissza. Az ezt követő századokban főleg német-római hatások érvényesültek, az Anjou-ház uralkodásának kezdetétől az olasz városállami kapcsolatok kerültek előtérbe, és ezek a kapcsolatok Mátyás korában élték virágkorukat (magyar reneszánsz). A reformáció újabb lendületet adott a kulturális cserének és nyitásnak. Németalföld és Magyarország között élénk kulturális kapcsolatok létesültek, magyarok mentek tanulni a protestantizmus központjaiba, és érkeztek haza tudással és új eszmékkel felszerelve.

A török hódoltság kulturális szempontból pusztulást hozott, majd az osztrák (barokk, klasszicista, szecessziós) kultúrának lett számottevő hatása az országunkban. A személyi kapcsolatokra jó példa a Haydn-testvérek hosszú magyarországi tartózkodása. Joseph Haydn Eszterházában volt vezető karnagy évtizedeken át, testvére, Michael Haydn pedig Nagyváradon a püspökségi zenekar vezetője volt. De Beethovennek is élénk kapcsolatai voltak Magyarországgal, volt koncertezni Pesten. A példákat sokáig sorolhatnánk.

A magyar-nyugat-európai kapcsolatok a 19. századtól váltak igazán jelentőssé, főleg az arisztokrácia és az értelmiség utazásainak köszönhetően. Bécs mindig is fontos hídfőállás volt a magyar arisztokrácia, és azon keresztül a magyar kultúra számára. Elég elolvasni egy Beethoven életrajzot, amiből kiderül, hogy a 19. század legnagyobb zeneszerzőjének támogatói jelentős számban éppen magyar mecénások voltak. Mindez nyilvánvalóan visszahatott a magyarországi kultúrára is. Bécsi és francia mintára nálunk is viszonylag hamar jöttek létre nemzeti nyelvű színházak, zenei iskolák, képzőművészeti felsőoktatási intézmények, múzeumok és kiállítótermek. Mindez a kulturális kapcsolatok kölcsönösen gyümölcsöző hatását mutatja.

Talán meglepő, de a kulturális intézetekhez hasonló intézmények is nagyon korán megjelentek a történelmünkben. Magyar fiatalok már a XII. századtól kezdve tanultak külföldön, s a XIV. század során megnyílt prágai, krakkói és bécsi egyetemek is jelentős magyar diákságot fogadtak be. Az első, részben hazai alapítású külföldi intézménynek az 1579-ben Rómában létrehozott Pápai Német-Magyar Kollégium tekinthető, amely a magyar főpapság továbbképzését szolgálta. Ezt követően 1623-ban alakult meg a ma is működő bécsi Pázmáneum, amely a hazai középpapság oktatását tűzte ki célul. Szintén megemlíthető az 1749-ben Mária Terézia által alapított Teréziánium, amely a Monarchia jövődöbéli értelmiségi csoportjainak kifejlődését segítette, s 15-20 százalékban magyar hallgatósággal bírt.

Az első állami alapítású külföldi magyar intézmény az 1917-ben létrehozott Konstantinápolyi Magyar Tudományos Intézet volt, ám ezt a kezdeményezést a történelem viharai elsodorták, így a főleg ösztöndíjasok fogadására szakosodott kutatási központ csak másfél évig működhetett.

Tudatos magyar kulturális diplomáciáról azonban csak az első világháború utáni évektől beszélhetünk (Nyusztay2000).

A kérdés, mely ezzel kapcsolatban felmerül az, hogy Magyarországon különböző korokban fordítottak-e figyelmet a kulturális intézetek működésében a másik nemzet kultúrájának megértésére, és így egy megfelelő kultúraközi kommunikációra? Ha nem a kölcsönös megértésre, akkor mire fordítottak figyelmet?

Megvizsgálom, hogy mennyire volt a történelem során, illetve jelenleg mennyire célja az országnak, vagy a magyar társadalomnak (kulturális közösségnek), hogy a kulturális környezetére nyitott legyen, illetve egy nyitott kultúra benyomását keltse (imázsát alakítsa ki) kifele.

Megnézem, hogy különböző korokban milyen ideológiák mentén működtek ezek az intézetek, egyáltalán minek a kapcsán létesültek, és a megalakulásuktól napjainkig miben változtak, esetleg alakultak a nemzetközi és a hazai elvárások a kulturális diplomácia területén.

4.1. Kezdetek, az első világháború utáni időszak és Klebesberg Kuno

Magyarországnak az első világháború kezdete előtt, azaz az Osztrák - Magyar Monarchia ideje alatt elég szűk mozgásteret volt a külpolitikában, ugyanis a külpolitika közös terület volt, alapvetően az osztrák érdekek és befolyás érvényesült, és minden külpolitikai megnyilvánulásnak élveznie kellett Bécs jóváhagyását. Ennek ellenére, Magyarország kulturális kisugárzása ebben az időben hatalmas területre terjedhetett ki, éppen az ország kivételesen helyzete miatt a többi kisebb nemzetekkel szemben, valamint a direkt politikai és közigazgatási befolyás kiterjedtsége miatt is.

Ne feledjük, hogy a korabeli Magyarország lakosságának több mint a fele nem magyar anyanyelvű volt, de magyar közigazgatási fennhatóság alatt élt, ami természetesen nyelvi, oktatási és egyéb kulturális hatásokat is jelentett.

Mindez egyre nagyobb feszültségek közepette volt így, hiszen a szomszéd népek nacionalista mozgalmi éppen a kultúra területén kezdték meg tevékenységüket, vezetőik főként a kultúra embereiből szerveződtek, gyakran írók és más művészek voltak.

1918 után, a hatalmas területeitől megfosztott, egyharmadára zsugorított ország egészen más, újszerű és súlyos helyzetbe kerül. Egyrészt, elveszítette népességének jó részét, és számos történetileg fontos kulturális centrumot. Mindezek ettől kezdve országhatárokon kívülre, kisebbségi helyzetbe kerültek, s a kapcsolattartás és a magyarság megőrzése lett a feladat. Az értékőrzés.

Másrészt, a vesztes háború és a megalázó békék után Magyarország el is szigetelődött Európa többi részétől. Éppen attól a Nyugattól lett elvágva, és szakadtak el a szálak, amelyik olyan fontos volt a modern Magyarország kialakulásában és fejlődésében. Nem csoda, hogy hamar felmerült az elszigeteltség felszámolása, mint alapvető nemzeti érdek. Hozzájárult ehhez Trianon nagy leckéje és tanulsága is. A békekötés sorsát nagymértékben a Monarchia új utódállamainak jó személyes kapcsolatai határozták meg az Antant-hatalmak uralkodó osztályaival, és értelmiségével. Nyilvánvalóvá vált, hogy az országos érdekek legjobban a személyes kapcsolatokon keresztül szolgálhatók és érvényesíthetők, illetve, hogy az elitek közötti élénk kapcsolatok nélkül ezek az érdekek nem érvényesíthetők.

A felismerés megfogalmazásában és politikává érlelésében óriási szerepe volt gróf Klebelsberg Kunónak, a Bethlen-kormány (1921-1931) vallás- és közoktatásügyi miniszterének. Tevékenysége szerteágazó volt, és nagyon jelentős, a népoktatás megszervezésétől, a tankötelezettség bevezetésének tervén át, a felsőoktatás modernizálásáig, és egy európai szintű egyetemi rendszer és központok létrehozásáig. A külföldi ösztöndíjakat is kifejezetten pártolta. Az ő idejére esett a numerus clausus törvényének bevezetése, ami nyilvánvalóan fekete folt a pályáján.

A Klebelsberg Kunó vezette Vallási és Közoktatási Minisztérium fontosnak tartotta, hogy a magyar tudományos és művészeti elit külföldi tapasztalatokat szerezzen, és a kor élenjáró centrumaiban elsajátíthassa a legmodernebb színvonalat. Miközben idehaza a népoktatás révén a tömegek általános műveltségi színvonalát próbálták emelni,

ezzel a gazdasági haladás alapjait kívánva megteremteni, az ország legáltalánosabb érdekeinek és fejlődésének zálogát az elitképzésben látták. Klebelsberg meggyőződése volt, hogy fel kell építenünk a jövőre nézve egy sokkal tanultabb és képzettebb generációt, gondoskodnunk kell fiataljainkról, és az iskoláztatásukról. A „szaktudás európai szintre emelése” lett a cél. Ezt szolgálták a külföldi ösztöndíj programok, a külföldi magyar intézetek, a főiskolai internátusok, az egymás után nyíló egyetemi tanszékek, lektorátusok, és könyvtárak, szerte az országban.

Elsőként 1920-ban, tehát még Klebelsberg minisztersége előtt, a Bécsi Magyar Történetkutató Intézetet hozták létre, és ezt követte 1923-ban a Római Magyar Történeti Intézet. Ezeknek már az elnevezése is jelzi az akkor politika fő érdeklődését, vagyis a történelmi igazság kutatását és helyreállítását. 1924-ben Berlinben és Bécsben, 1928-ban pedig Rómában alapítottak tudományos és kulturális feladatokat ellátó állami intézményeket Collegium Hungaricum elnevezéssel. Ezek a Collegium Hungaricumok már jóval több és változatosabb szakterületről fogadtak ösztöndíjasokat is. Rómában például kiemelten fontos a fiatal festők fogadása, és a római tanulmányaik biztosítása. Ez persze érezhető hatással volt a hazai művészeti életre, a Római Iskola néven emlegetett festők (pl. Aba-Novák Vilmos, Molnár C. Pál) meghatározó jelenlétével. Bizonyos klasszicizáló hangulatot és stílust hoztak haza, amivel sajátos szint képviseltek a magyar közegben. 1927-ben létrejött a Franciaországi Magyar Tanulmányi Központ is, amelyből majd csak 1941-től lett Párizsi Magyar Intézet. Szintén Collegium Hungaricum rendszerű intézmény lett, a másik kettőhöz hasonlóan, amelyik ösztöndíjakat adott, hosszabb időre befogadott lakókat, de a rövid látogatásokra érkező tudósoknak és művészeknek is támogatást adott, és szállást is. Ezek az intézetek ráadásul központi helyen voltak, magyar tulajdonú palotákban, reprezentatív körülményeket biztosítva az elitek közötti kapcsolatteremtésre és cserére.

Ezekben az időkben nem a külügy, hanem a vallás és közoktatásügyi minisztérium foglalkozott a külföldi tudományos és kulturális kapcsolatok összehangolásával. Ez arról is árulkodik, hogy Magyarország akkori legerősebb és legbefolyásosabb miniszterei közé tartozott Klebelsberg és Homan Bálint. (Ujváry 2003)

A Collegium Hungaricumok ezekben az időkben fontos szerepet töltek be a magyar kultúra és tudomány megismertetésében, és ez által a magyarságról kialakított negatív kép megváltoztatásában, újra építésében. Ez, mint említettük, fontos és elsődleges célkitűzés volt.

Az elért eredmények sikeresek voltak a kitűzött célok elérésében, ugyanis a hazaérkező fiatalok részt tudtak venni magas színvonalú végzettségeiknek köszönhetően a hazai értelmiségi, és igazgatási munkákban, ugyan akkor a Magyarországról kialakított kép is javult. S az intézetek tevékenysége fontos volt a külföldre került magyar kisebbségek értelmiségének nevelése szempontjából is. Miskolczy Gyula példaként említette, hogy az 1920-as években a Bécsi Magyar Akadémikusok Egyesületének tagjainak nagy részét az utódállamokban élő magyar egyetemisták tették ki.

Semmi kétség, ezekben az években a kulturális intézetek a kitűzött céljuknak igencsak megfeleltek. Ha azonban mai szemmel, és a fejezet elején feltett kérdés felől vizsgáljuk történetüket, hogy mennyire volt a történelem során, illetve jelenleg mennyire célja az országnak, vagy a magyar társadalomnak (kulturális közösségnek), hogy a kulturális környezetére nyitott legyen, illetve egy nyitott kultúra benyomását keltse (imázsát alakítsa ki) kifele, megállapíthatjuk, hogy ezekben az időkben egyirányú üzeneteket közvetítve, és csak saját kulturális közegünkért működtünk, és ezt is kommunikáltuk kifele.

Az első világháború vereség okozta rossz imázsunk javításán és a külföldre kényszerült magyarok felkarolásán kívül nem igazán foglalkoztak azzal, hogy a kölcsönös megismerésen alapuló kapcsolatokat építsenek idegen nemzetekkel. Inkább a saját nemzetünk elitképzésére törekedtünk. Persze, más kor volt, a nemzetek Európájának nagy időszaka, amikor a politikai-diplomáciai sakkjárában minden ország az önálló érdekérvényesítést tartotta legfőbb külpolitikai feladatának. A kultúrdiplomácia is ennek az általános célnak a szolgálatában állt. Elitek vezérelte nemzetekről volt szó, a tömegtársadalmak történetének még csak a legelején.

Ki gondolt akkor a *soft* és *smartpower*, vagy a *publicdiplomacy* fogalmaira, azok jelentőségére, és az azokban megfogalmazott igazságokra? Ezek a fogalmak a tömegek jelentőségének felismeréséből, a nem kasztos és nem elitista társadalmak valóságából táplálkoznak. Az akkori feltételek és bölcsesség körülményei között az akkori kultúrdiplomáciai politika korszerűnek és feltörekvőnek tekinthető. De szó sem volt, és tulajdonképpen még talán nem is lehetett, a nyitott szemléletű társadalom fogalmáról. Már csak azért sem, mert Magyarország belül sem volt nyitott szemléletű ország.

Valójában kasztos, sok szempontból szociálisan megmerevedett, ráadásul fajai előítéletektől és feszültségektől is szabdaltságot és politikumot tartalmazó társadalom és politikum volt, tele történelmi

sérelmekkel a szomszédok és a Nyugat irányába. Ilyen helyzetben nem megérteni akartunk, hanem megértve lenni. Az igazunkat képviselni, akár a kulturális intézeteken keresztül is. Bezárt a kapuinkat és kirekesztettük a másságot, csak a határon kívülre szakított magyarokat kerestük és velük lévő kapcsolattartás volt igazán fontos. Egyéb idegen nemzet számára nem igazán nyíltak a kapuink a befogadásra, és a kölcsönös egymást megértésén alapuló együttműködésre. A magyarság tudat mindennél fontosabb volt, és túlértékelt az idegenhez képest.

Sajnos később csak még inkább bezárult ennek a lehetősége is, hogy igazán nyissunk más társadalmak és nemzetek irányába.

4.2.Kulturális Diplomácia és a második világháború utáni időszak

Magyarországon a második világháború után hasonló külpolitikai helyzet alakult, mint az első világháborút követően. Különbségek is voltak azonban. Az akkori nagy mértékű emigráció közelebb hozott a Nyugattal való kapcsolatépítéshez. A magyar kulturális diplomácia előtt is újra az a feladat, hogy segítse a háborúban vesztes ország kitörését az elszigeteltségből, pozitívan befolyásolja az ország reputációját, segítse elő az európai kulturális életbe való visszacsatlakozást és a szomszédos országokkal való kapcsolat ujjá és jobbra építését.

Átvették és folytatták a népművelő, közoktatási – mint amilyen a nyolcosztályos iskola bevezetése, a népi tehetségek kiemelésének gyakorlata – intézkedéseket és elveket éppen úgy, mint a kulturális diplomácia egyik legfőbb irányvonalát: a külföldi magyar intézethálózat fenntartására, sőt bővítésére törekedtek. Fontos különbség azonban, hogy a szomszéd országokkal kapcsolatban már nem a revízióra törekedtek, hanem együttműködésre, amely a közös történelmi múlton és kulturális gyökereken alapul. (Ujváry 2003)

A demokrácia nagyon rövid időszakot tett ki sajnos, mert már az 1945-öt követő három év reményt adott a nyugati országokkal való baráti viszonyok és kapcsolatok kialakulására, azonban a kommunista hatalomátvétel és az azt követő diktatúra mindezt a reményt megakadályozta. Még csak azt sem mondhatjuk, hogy országimázsunk ismét

romokban hevert, hiszen a szovjet megszállás és a szovjet érdekszférába való tartozás miatt az ország mozgásteret minimálisra szűkült.

Azonban a kommunista hatalomátvétellel a külkapcsolatok is a hidegháború hatása következtében alakultak. 1947 a leépülés korának kezdete volt (Ujváry2003). 1948-49-től kezdve pedig végképp elmondható, hogy „az ideológiai ellentétek kulturális életünket meghatározták. Tájékozódásunk teljesen beszűkült és egyoldalúvá vált. Nem csak Nyugat - Európa felé volt tilos érdeklődnünk – kivéve természetesen az ottani kommunista szellemi javakat -, de még a saját múltunktól és értékeinktől is igyekeztek megfosztani minket. A magyarságtudomány és hungarológia említése például jobb esetben is nacionalizmus és sovinizmus vádját vonta maga után. A szomszédok érzékenységének tiszteletben tartása fontosabb volt, mint a saját érdekeink védelme.” (Ujváry 2004)

Az uralkodó kommunista elit teljes figyelmét Moszkva felé irányította, és a kulturális kapcsolatokat is ez az irány töltötte be. Az 50 es években nagy károkat okozott a magyar kulturális életnek a nyugat-európai kulturális élettől történt elszigetelődése. (Csider 2003)

A folyamat része volt természetesen az is, hogy a külföldön addig létesített kulturális intézetek már nem működhetek tovább. Az 50-es évek első felében a nem szocialista országokban lévő intézeteket megszüntették, és vezetőiket hazarendelték. A NATO országok Budapesti Kulturális intézeteit is bezárták (Ujváry 2004).

Ez az állapot jellemző volt még bőven az 1956-os forradalom utáni időkhöz. A tudósok és művészek külföldi kapcsolattartása és utazásai messzemenő korlátozásokba ütköztek, folyamatos központi engedélyezést igényeltek. A kulturális külkapcsolatokat a Népművelési Minisztérium irányította a Külügyminisztériummal egyetértésben, az 1949-ben megalakult Kultúrkapcsolatok Intézetén, majd 1962-től a Kulturális Kapcsolatok Intézetén – keresztül.

4.3. A Kádár-rendszer kultúrpolitikája

Az 1956-os forradalom leverését követően, szovjet katonai és politikai hatalom Kádár Jánost helyezte Magyarország élére.

A Kádárról elnevezett rendszert bár lazábbnak emlegették, mint az egyéb szocialista országokban uralkodó rendszereket, ugyanakkor a szabadság csak egy bizonyos szintig érvényesült. A több mint 3 évtizedes rendszert nem is lehet egységesnek nevezni. (Csider 2003)

A forradalom utáni megtorlások és bebörtönzések időszaka után, a hatvanas évek elején, az amnesztiát követően indult be némi lazulás a kulturális fronton is. Ezek a lazulások azonban mindig kiszámíthatatlanok, és tartamukban megbízhatatlanok voltak. A lazítások és szigorítások hullámmozgása híven követte az állampárton belüli egyensúlyok eltolódásait és a vitákat.

Egyébként is, hiába voltunk a legvidámabb barakk, ha tudósaink művészeink szabad utazása és kapcsolattartása akadályozva volt, és belföldi tevékenységük, s főként a Nyugattal fenntartott kapcsolataik cenzúrázva voltak. A művészet csak addig és abban érvényesülhetett, ameddig és amiben az állam vezetés oldalt képviselte, vagy nem politizált. Ezt a politika-ellenességet, pontosabban, a politika-nélküliség viszonylagos szabadságát mi sem szemlélteti jobban, mint az 1960-as évek elején meghirdetett "Aki nincs ellenünk, az velünk van" elve.

A lényeg az volt, hogy az írók, tudósok, értelmiségiek és művészek ne foglalkozzanak politikai, társadalompolitikai kérdésekkel, s természetesen ne kérdőjelezzék meg sem az uralkodó párt és elit hatalmi jogosultságait, sem a Szovjetunió hazánk életében betöltött szerepét. Kétségtelenül többet engedhettek meg maguknak az írók, bizonyos reményeket táplálhattak a szocialista realizmustól mindinkább elforduló festők, vagy a modern zene képviselői.

A hatvanas évek Magyarországon is, mint Nyugaton, a régi beidegződések, szokások és erkölcsök fellazulását hozta. Megjelent a rock-zene, hazai zenekarok sokasága jött létre, amelyek ellenszélben dolgoztak ugyan, a KISZ folyamatos kritikájának voltak kitéve, de működtek. Az ifjúság már újfajta szellemben nevelkedett, és ez ellen semmiféle politikai szigor sem használt.

Az 50-es éveknél kétségtelenül több szabadság volt, de ez még mindig nem elegendő egy művész számára. Kézi vezérléssel irányították a kultúrát. Sok mindent meg lehetett már írni, akár szociális problémákról is lehetett szólni, de csak akkor, ha ez valahogy elnyerte a központi vezetés engedélyét. Mindent átvizsgáltak, és csak azokat a műveket fogadták el, ami nem ellenük szóltak, vagy nem feszegettek tabu témákat. Azt persze, hogy mikor mi a tabu téma, a művészek nem tudták előre kitalálni.

A korszak meghatározó kultúrpolitikus a Aczél György volt. Az ő nevéhez kötődik a három T-nek nevezett politika, mely a Támogatott kategóriába a "pártos" műveket és szerzőket, a Türt kategóriába a szocializmussal és a marxizmussal nyíltan szembe nem állókat és a Tilt-ba a rendszerrel nyíltan szembe fordulókat sorolta. Ez egyben meghatározta a szerzők megjelenési és egzisztenciális lehetőségeit is. Aczél tevékenységének megítélése mindmáig viták tárgya. Sokan a párt vonalának érvényesítését látják a munkájában.

Mások viszont a szabadság határainak feszegetését és próbálgatását, bizonyos lehetőségek megadását írják a javára. Kétségtelen, hogy a szomszédos kommunista országokhoz képest a magyarországi művészek jelentősen nagyobb mozgásteret élveztek, és Magyarországon számos olyan könyv megjelent, filmeket mutattak be, ami más országokban elképzelhetetlen volt.

Aczél személye kapcsolatot tartott fenn a legkülönbébb művészeti csoportokkal és személyekkel, és ezek között egyensúlyozva, hol ennek, hol annak kedvezve tágította a szabadság köreit. Kérdés azonban, hogy szabadság-e az, amit nem alanyi jogon, hanem valaki kegyéből élvezünk. Nyilvánvalóan nem igazi szabadság. A rendszer tehát továbbra is diktatórikusnak tekinthető.

A kulturális kapcsolatok témájához visszatérve, a hatvanas években már érezhetőek a kulturális mozgások, és az ország bizonyos megnyílása is. Erre a gazdasági kapcsolatok fenntartása érdekében is szükség volt. A forradalom leverése után a kádári konszolidáció az életszínvonal emelésének ígéretén, a híres-hírhedt „gulyás-szocializmus” ígéretén alapult.

A növekedés fenntartásához és a lakosság fogyasztási eszközökkel való ellátásához feltétlenül szükség volt a nyugati kapcsolatokra is. Így az után nem teljesen véletlen, hogy éppen a hatvanas évek közepétől egymást követték a nyugati országokkal kötött kétoldalú kulturális, tudományos és oktatási megállapodások. (Újváry 2004)

Ezek többnyire a régi kapcsolatok maradványainak újra felvételén, a régi szálak felvételén alapultak. Jórészt azok az egyetemek lehettek alanyai ennek a nyitásnak, ahol már a két világháború között is léteztek személyes és intézményközi kapcsolatok. (Újváry 2004)

Így jöttek létre megállapodások többek között 1965-ben Belgiummal és Olaszországgal, 1966-ban Franciaországgal, 1967-ben Nagy-Britanniával, 1969-ben Ausztriával, Hollandiával és Norvégiával, 1971-ben Dániával, 1977-ben pedig a Német Szövetségi Köztársasággal és az Amerikai Egyesült Államokkal. Az utóbbi kettő különösen nagy eredménynek tekinthető, hiszen a Német Szövetségi Köztársaság a kommunista Német Demokratikus Köztársasággal szemben korábban valamiképp a „revansista” gonoszt jelentette, az Egyesült Államok pedig maga volt a kétpólusú világrend negatív pólusa, a kapitalizmus és imperializmus fenntartója.

1977 azonban már a Helsinki-folyamat, vagyis a békés egymás mellett élés ideológiájának idejére esett, és a megkötött szerződések is ennek a folyamatnak a részeként értékelhetők.

78 állammal és 11 nyugati ország 30 jelentős magánalapítványával állt egyezményes kapcsolatban az ország és az intézmények közti közvetlen megállapodások száma meghaladta a 300-at. (Újváry 2004)

Ezekben az időkben külföldi magyarság azonosságtudatának és anyanyelvének megőrzése, kultúrájának ápolása élvezett prioritást a Collegium Hungaricumok munkájában.

Meglehetősen hasonló elveken alapult tevékenységük, mint a Klebesberg idejében is, ahol, önmagunk fejlesztése és érdekérvényesítése volt a cél, azzal a különbséggel, hogy itt az állam szocialista hatalom jóváhagyására léphettek csak, és csakis a megengedett nemzetekkel.

Népszerűvé vált a kulturális diplomácia adta lehetőségekkel való élés. Egyre többen vettek részt külföldi tanulmányutakon, egyre több külföldi felsőoktatási intézményben jött létre magyar tanszék és egyre több helyre vitték el a magyar kultúra hírét a magyar napok, hetek, és itt már a fesztiválok. Mindezeknek is köszönhető, hogy hazánk 1986-ban, az európai biztonsági és együttműködési folyamat keretében – a Varsói Szerződés tagállamai közül először – házigazdája lehetett egy jelentős EBEÉ rendezvénynek, az Európai Kulturális Fórumnak.

Mindezen pozitív folyamatok ellenére az ideológiafékező ereje megmaradt. A kulturális külkapcsolat túlnyomórészt központi tervezésű és finanszírozásúak maradtak. Ezért „kellett” a fejlődő szocialista országoknak segítyeket adni, és ezért nézte a párt gyanakvóan a nyugati magán- és intézményi kapcsolatokat.

A nyolcvanas években kialakult gazdasági válságjelenségek (míg a fejlett ipari országok nagy részében már az infrastrukturális ágazatok váltak vezető ágazatokká, Magyarországon és a többi KGST-országban a preferált ágazatok az ipari szférához tartoztak továbbra is) és a nyomukban bevezetett takarékosági intézkedések következtében a kulturális cserére fordítható költségvetési összegek évről évre csökkentek. Így hazánk nem tudta finanszírozni a korábbi „nagyrendezvényeket” és a nyugati országok felé fordult (a Soros Alapítvány megjelenése). (Mondik 2007) így a rendszerváltó hatalomnak a szükségtelen kööttségek feloldását, és a külföldi partnerek és nemzetközi intézmények általnyújtott kedvező feltételek megfelelő kiaknázását kellett véghezvinnie.

Ha szakaszolni szeretnénk a Kádár rendszert a kulturális együttműködés elve szerinti történetek szerint, az pontosan így nézne ki: (Csider 2003)

1. Az 1956-ot követő válságból és elszigeteltségből való kitörés a cél
  - jobban kiteljesednek a kapcsolataink a szocialista országokkal.
  - egyéb más országokkal viszont megszűnni igyekeztek a kapcsolataink.
2. A 60-as évek elejétől a 70-es évtized második feléig (enyhülés időszaka)
  - a nemzetközi kulturális érintkezések többirányúvá válása, szocialista és nyugati viszonylatban fejlődést jelentett.
  - Helsinki Záróokmány, amely új feltételeket szabva, lehetőséget adott a sajátos magyar szocializmus, a „legvidámabb barakk” elképzelés külföldi népszerűsítésére, melynek az 1968-as gazdasági reform is lendületet adott.
  - a szocialista országok magyarországi kulturális jelenlétének új arca,
3. A hetvenes évtized végétől
  - a gazdasági nehézségek miatt megtorpanó társadalmi lendület értékzavarokat is okozott (Csider 2003).
  - elvi keretek lazulása, nehezednek a működési feltételek a kultúra azon ágazataiban, amelyek közvetlenül függnnek a gazdaság teljesítőképességétől (eladósodik az ország)

- 1977-ben létrejött a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság (2002-től Nemzetközi Magyarstudományi társaság).

4.4. A rendszerváltás

Az 1980-as évek végére az ország teljesen eladósodott. Az életszínvonal növekedését vissza kellett fogni, sőt, az áremelések következtében bizonyos csökkenés is végbement. A párt tekintélye megingott, az életszínvonal emelésére alapozott kádári konszolidáció a végéhez ért. Kimerültek forrásai. A rendszerváltást fokozatos hangulatváltás, a kényszerű reformok bevezetése, a vállalkezési szféra ugyancsak kényszerű relatív felszabadítása, az állampolgárok utazási feltételeinek javítása, és más hasonló rendszert fellazító történések vezették be. 1988-tól sorban megalakultak a leendő politikai pártok előzményei, és a Szovjetunióban és más KGST-országokban bekövetkezett hasonló folyamatok hatására, az uralkodó elit morálisan, anyagilag és külpolitikailag is végleg meggyengült. A rendszerváltás időszaka az 1980-as-1990-es évek fordulója.

Megszűnt a Szovjetunió és mindenre kiterjedő befolyása.

A kultúra a nemzeti önazonosság alapvető és autonóm elemévé igyekezett válni. Ettől fogva a kulturális kapcsolatoknak a magyar és a külföldi kultúra, oktatás és tudomány jótékony egymásra hatását és ezen keresztül a társadalmi és gazdasági modernizációt kellett szolgálniuk. Ezért az államnak a nemzeti kulturális örökség védelmemellett fontos feladata lett a nemzetközi csere számára előnyös feltételek elősegítése is. Ezek a folyamatok még nem tekinthetők lezártnak.

Az új nemzetközi politika³ fő prioritása volt:

1. Euroatlanti integráció;
2. jószomszédi viszony a környező országokkal;
3. határon túli magyarság jogainak érvényesítése (Nyusztay 2000, 111.).

A kultúra területén új szereplők, új struktúrák jelentek meg és alapvetően megváltoztak az állami döntési és újraelosztási mechanizmusok. A kulturális külpolitika

irányvonalainak meghatározásában az oktatási és kulturális tárca, valamint a Külügyminisztérium közösen vett és vesz részt. Erre nyilván szükség is van, hiszen mindezek a területek szerepet játszanak a tartalmak és elképzelések meghatározásában. Össze kell hangolni a magyar állam külpolitikai érdekeinek érvényesítését és koordinálnia kell más kormányintézmények ilyen irányú működését.

Emellett azonban egyéb kormányzati és nem kormányzati szervezeteknek is részt kell venniük a kulturális külkapcsolatok alakításában.

Magyarországon a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma (NKÖM) és az Oktatási Minisztérium a legfontosabb kultúrával foglalkozó kormányzati szervek (2006 végétől Oktatási és Kulturális Minisztérium néven összeolvadt a két intézmény), és az oktatási, tudományos, egyházi stb. kapcsolatok alakításában, fenntartásában, ápolásában számos nem kormányzati szereplő is részt vesz. (Mondik 2007)

A NKÖM alapító okiratában foglaltak szerint feladata többek között ellátni a nemzetközi kulturális kapcsolatok szervezését, valamint a magyar kultúra külföldi terjesztését; a nemzeti és etnikai kisebbségek kultúrájának ápolását, a határon túl élő magyarság és az anyaország közötti kulturális kapcsolatok fenntartását. A miniszter a nemzetközi feladatok keretében a külügyminiszterrel együttműködésben kulturális tárgyú nemzetközi szerződéseket készít elő, ellátja az ösztöndíjasok külföldre küldésével, és hazánkban történő fogadásukkal kapcsolatos feladatokat, és irányítja, felügyeli a külföldi kulturális intézményeket.

A magyar kulturális diplomácia az 1990-es évtizedben számos eredményt ért el. Országunknak 105 országgal van kétoldalú szerződéses kulturális együttműködése, ebből körülbelül ötven országgal aktív a kapcsolat. Egyezményt kötött Magyarország a rendszerváltás óta többek között a dél-amerikai kontinens több országával, 1995-ben Brazíliával és Kolumbiával, 1998-ban Mexikóval, az afrikai kontinensről a Dél-Afrikai Köztársasággal (1993), az ázsiai kontinensről a közel-kelet több országával, köztük Izraellel

(1990), Libanonnal (1995) és a Palesztin Hatóságokkal (1996), Mongóliával (1996), Kínával pedig 2002-ben kulturális munkaterv készült. Természetesen a megváltozott országhatároknak megfelelően a régió számos országával kötött egyezményt, köztük

Szlovéniával (1992), Horvátországgal (1994), Oroszországgal (1993), Ukrajnával (1995) és a balti államokkal (1994-ben Észtországgal, 1997-ben Lettországgal és Litvániával).

A *külföldi magyar intézetek hálózata* is látványosan bővült a rendszerváltás óta. (Újváry 2004) A kilencvenes évek elején nyílt meg a moszkvai (1990), a pozsonyi (1991) és a bukaresti (1992) magyar kulturális intézet. 1999-ben nyitotta meg kapuit a Londoni Magyar Intézet, 2001-től működik a Tallini intézet, és ugyanebben az évben nyílt meg egy addigi nagy hiányosságot pótolva a New York-i Kulturális Központ, 2004. Decemberében a Brüsszeli Magyar Kulturális Intézet. (Újváry 2004)

A külföldi magyar intézetek hálózatának bővítésén túl az aktuális hazai kulturális külpolitika érdeme az immár hagyománnyá vált *magyar kulturális évadok* szervezése, amelyek főszervezője, a Hungarofest Kht. megfogalmazása szerint „*Magyarország sokszínű bemutatására adnak lehetőséget*”. (Mondik 2007)

Az évadok rendezésének hagyománya Franciaországból származik, így tőlük kaptuk az első meghívást is 2001-ben. A *Magyar Art* címet viselő évadra 2001. június 1. és december 31-e között került sor, amelynek során 250 városban kb. 800 program került megrendezésre, a hat hónap alatt összesen mintegy 6000 fő utazott Franciaországba – ebből 3600 művész –, 40 kiállítást szerveztek, 70 rendező mutatkozott be 250 filmvetítésen, 11 konferenciát szerveztek és 34 magyar könyvet fordítottak le és jelentettek meg franciául. (Mondik 2007)

A programsorozat eredményeképpen 25-30 százalékkal nőtt a Magyarországra látogató francia vendégek száma. A siker hatására született meg a kormányzat részéről az elhatározás, hogy nemcsak támogatni, koordinálni fogják a magyar fellépéseket külföldön, hanem generálni is: Magyarország különböző országokban rendszeresen féléves időtartamban fog bemutatkozni. Így jött létre 2002. június 19. és 2003. február 28. között az olaszországi *Ungheria in Primo Piano*, 2003-ban a nagy-britanniai *Magyar Magic*, 2004-ben a hollandiai *Hongarijeaan Zee*, 2005-ben pedig Oroszországban mutatkozott be Magyarország, és ezzel párhuzamosan rendezték meg hazánkban az orosz kulturális évadot is. 2006-2007-ben *Ungarischer Akzent* néven fut magyar évad Németországban. (Mondik 2007)

Sikeresnek nevezhető a *magyarországi kulturális idegenforgalom*. Ezt könnyen lemérhetjük, ha csak a megrendezett kulturális fesztiválok számát és látogatottságának mutatóit. (Mondik 2007)

Magyarország tagja számos kultúrával foglalkozó *nemzetközi szervezetnek*, és aktívan részt vesz munkájukban. Még a rendszerváltás előtt lett tagja az UNESCO-nak (1948), a WTO jogelődjének számító GATT-nak (1973), a Világbanknak (1982), 1975-től részt vett az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezleteken, megalakulása óta tagja az EBESZnek.(Mondik 2007)

1989-ben alakult meg a Quadragonálé, amelyet Ausztria, Jugoszlávia, Magyarország és Olaszország alkotott, ehhez később a régió többi országa is csatlakozott, és 1991-től nevezik

Közép-európai Kezdeményezésnek. 1990-ben lett Magyarország az Európa Tanács tagja, 1991-ben hozták létre a Visegrádi Együttműködést, 2004-ben pedig csatlakozott az Európai Unióhoz.

A megfelelő koordináció érdekében itt már – a hagyományos diplomáciai tevékenység kibővült a gazdaságdiplomáciával (kereskedelem es beruházások), valamint több országban a fejlesztési politika is a külügyminisztériumok fennhatósága alá került. (Rana & Kishan 2011).

A rendszerváltástól az EU-csatlakozást követő néhány évig a közep-kelet-európai tagállamok jól artikulált üzenetet igyekeztek eljuttatni Nyugat-Európa fele. Nyilvánvalóvá és jól láthatóvá kívánták tenni, hogy folyamatosan és eredményesen távolodnak el a központi tervezés es a teljes állami kontroll alatt levő gazdasági modelltől, illetve az állampárti politikai berendezkedettől.

Ugyanígy újra kívánják alkotni a kulturális öntudatukat es énképüket, amelyeket a szocializmus éveitől sajnos elvesztettek.(White, Candace, &Radic2014.)

4.5. Napjainkban

Jelenleg az országok elismertségének megteremtésében egy jól felismerhető ország márkafelépítésre helyeződik a hangsúly, továbbá egy jól meghatározott üzenetet kell megfogalmazni – és abban meghatározni a hangsúlyokat –, amely összhangban áll az országok külpolitikai és külgazdasági érdekeivel. A reputáció javításában igen fontos szerepe lehet az EU keleti dimenziójába való aktív és szisztematikus bekapcsolódásnak,

illetve éppen a public diplomacy hatékonyabbá tétele érdekében – a különböző NGO-k, egyéb nem állami szereplők, ötleteinek bevonásának.(Ociepka, Beata2013.)

Magyarországnak is hasonló gondolatok mentén, próbálkozva (ugyan akkor helyenként megvalósulva) is alakul a pozícionálási stratégiája a világban.

Mi sem szemlélteti jobban, mint, hogy 2009 ben a külföldi kulturális képviseltek akkori vezetői összeállítottak a Balassi Intézet és az Oktatási és Kulturális Minisztérium koordinálásával egy dokumentumot, amiben kulturális képviseltek tevékenységének irányait, az átfogó irányelvek felvázolásával keretet adnak a közép és rövidtávú tervezésnek, és a tevékenységek összehangolásának. Ez a stratégia azért is fontos mérföldkő Magyarország számára, mert még soha nem volt ennyire összetett kidolgozott és korszerűtervezetünk. sajnos ez a stratégia 2010 óta már nem elérhető az okm.hu-n , ezért a témavezető tanárom Krasztev Péter rendelkezésemre bocsájtotta ezt, az általuk megírt és központilag elfogadott stratégiai javaslatot. Ami sajnos később nem valósulhatott meg, a kulturális intézetek terén történt változások miatt.

Hasonló korszerű stratégiát követnek egyéb európai külkapcsolatok terén korszerű országok is.A stratégia megírását az elmúlt években többször megfogalmazódott a folyamatosan változó körülményekhez igazodó, jövőbe mutató magyar kulturális országkép meghatározásának igénye hatására készült.

Hangsúlyos eleme a magyar kultúra és Magyarország pozícionálása világban. Ezen igényre adott válaszként kezdeményezték a kulturális képviseltek vezetői 2009-ben e dokumentum kidolgozását.

A kultúra fogalma az alkotó ember szabadságából és függetlenségéből táplálkozik, egy adott közösség, ország, nemzet identitását erősíti, embereket, közösségeket, nemzeteket köt össze. A kultúraközvetítés szellemisége így túlmutat a mindenkori politikai és gazdasági helyzet közvetlen érdekein és a kultúra lehető legtágabb értelmezésén alapul.

Napjainkban világszerte megfigyelhető a kulturális diplomácia szerepének felértékelődése a nemzetközi kapcsolatokban. Egyre nyilvánvalóbb, hogy a nemzetközi kapcsolatok szereplői úgy tekintenek a kultúra dimenziójára, mint az értékegyeztetés és a konfliktus megelőzés és az együttműködés egyik legfontosabb terepére. A kultúra minden társadalmi és gazdasági szegmensben jelen levő véleményformáló erőként jelenik meg.

Magyarország kulturális jelenléte a világban messze meghaladja gazdasági erejét és ebből következik, hogy Magyarország számára a kulturális diplomácia az érdekek érvényesítésének különösen hatékonyeszköze.

Konkretizálja és összegzi az Oktatási és Kulturális Minisztérium által fenntartott, a Balassi Intézet felügyelete alatt működő kulturális képviselők tevékenységének irányait, prioritásait. Az átfogó irányelvek felvázolása keretet ad a közép és rövidtávú tervezésnek, a tevékenységek összehangolásának.

A stratégiában-továbbiakban megkülönböztetnek általános célokat és terület specifikus célokat. Az általános célokban felfedezhetjük a klasszikus 20-as években is érvényesülő célokat, ugyan akkor mélyebben átdolgozva, bővülve, a korra és követelményeire formálva stratégiákat dolgoznak ki.

A kulturális diplomáciában látják a kitörési pontot, a kellő gazdasági erő hiánya miatt. A terület specifikus célok fontosságát nem kérdőjelezhetjük meg, hiszen kulturális intézetünk több országban is van különböző kultúrájú nemzetekben, ahol különböző módon kell megértést, sikert elérnünk és kommunikációt formálnunk.

A kulturális diplomácia céljainak eléréséhez is felsorol egy pár fontos eszközt, ilyenek például a kulturális- és civildiplomáciai, illetve protokolláris eszközök, Ország márká/arculat alakítása, Programszervezés, saját produkciók és projektek létrehozása.

Ugyan itt említi meg a kulturális képviselők szolgáltatásait (pl. Magyarország iránt érdeklődők tájékoztatása, magyar nyelv oktatása).

A magyar kulturális külképviselők céljai eléréséhez szükséges eszközök / Terület specifikus eszközök (stratégia 2010).

Kollai István a Szlovákiában lévő magyar Intézet vezetője szerint a magyar intézetek ma egyre inkább nem csak a szűken vett kulturális szféra szereplői, hanem általánosan a közélet más területein is (tudomány, ifjúságpolitika, testvérvárosi szövetségek, oktatáspolitiká, kisebbségpolitika) aktívak. Ez igazából egy évtizedes tendencia, és megfelel a nemzetközi folyamatoknak, ahol ugyanúgy a „cultural diplomacy” helyett a „public diplomacy” kerül előtérbe.

Ilyen felfogás szerint az intézetek elsőrendű feladata a hosszú távú intézményi kapcsolatépítés a civil szervezetek, illetve a kultúra, az oktatás, a tudomány, és

ifjúságpolitika főbb szervei között. (A reprezentatív szerep, pl. nagyszabású koncertek szervezése, háttérbe került fokozatosan.)

Napjainkban az országimázs romokban hever, a jelenlegi kormány távolodik Európától és attól az értékrendtől, ami az EU-t jelenti. Lányi Eszterrel készült interjúmból kiderült, hogy jelenleg Tel Avivban nincs is betöltve a kulturális attasé szerep. Mindez a magyarországi kultúra nemzetközi megítélését is hátrányosan érinti. Az állami kultúrpolitika bezárkózó, múltba révedő szemlélete akadály a nyitottságnak. Derdák András válasza alapján kiderül, hogy elég nagy jelentősége van hazánkban annak, hogy a kulturális tárcától átkerültek az intézetek a külügyhöz, ugyanis a két minisztérium eltérő szemlélettel, cél- és eszköz-rendszerrel és humán politikával viszonyul ezekhez az intézményekhez.

A külügy félkatonai szervezet, ami utasításokkal operál. A kulturális tárca hagyományosan alku képesebb, dialógusra hajlamosabb mikrokozmosz - már csak természetese közegük és eredeti céljaik okán is.

A külügy mindig is centrális irányítású volt, a kulturális tárca sokkal szélesebb körű egyeztetéseket folytat, ezáltal nagyobb szabadságot hagy.

A külügy életpálya-modellt kínál. Itt karrier-diplomatákkal dolgoznak, aminek minden bizonnyal számtalan előnye is van: egy Intézet igazgatója, ha teljesen kívülről csöppen a székébe másfél-két évet csak tanulással tölt. A francia modell például sok évtizede az, hogy az intézetek vezető dolgozói évtizedeket húznak le különféle állomáshelyeken. Így nincsen betanulási veszteség, sőt, a végén, az utolsó évben sem azzal van elfoglalva a távozó kolléga, hogy állást találjon magának. Ugyanakkor épp ez a rendszer eredményezte korábban, hogy a magyar intézetek a '80-as években ragadtak, merevek és szürkék voltak, nem reagáltak a körülöttük lezajló változásokra.

Ezért volt jó, Bozóki András miniszterként kinyitotta ezt a korábban zárt, szinte csak az akadémiai közegnek fenntartott hálózatot és fiatal, új lendülettel érkező igazgatókat nevezett ki. Nincs tuti recept, mindkettőnek van előnye és hátránya.

A kulturális tárca pénzügyi szegényesebb, a külügy mindig is gazdagabb volt. A külügyben beszélnek nyelveket és senki számára nem nagy ügy egy utazás. A kulturális tárcánál ez nem evidens.

A külügy évek óta gazdaságélénkítésben gondolkodik, a kulturális tárca hosszabb távú kapcsolatokat kellene, építsen. Szóval ez is egy kicsit ellentétbe hozza az elvárásokat.

Némiképp persze árnyalja a képet, hogy lassan a második ciklus óta nincsen kulturális tárca.

Az interjúkból továbbá az is kiderült, hogy 2010-et követő évek teljesen más elv rendszerekben működtek, megváltoztak a helyzetek a külföldi intézetek terén, hiszen az önálló gazdasági felelős leépítése a gazdálkodási szabadságot csorbította és a központosítás folytán erős bürokratikus (olykor abszurd) követelményeket támasztott is támasztott. Szaporodott a nyilvántartási kötelezettség, ami nyilvánvalóan a valódi cselekvés ellenében hatott (akkor létezik valami, ha papíron létezik; a „le papírozás” utolérhetetlen magyar nyelvi találmánya a magyar bürokrácia önfenntartó működését jelenti). Közvetlen utasítások (Trianon-határozat elhelyezése a Román Nemzeti Könyvtárban) és cenzúra-kísérletek (Tarr Béla filmjeinek a bemutatásának tiltása, Bibó-konferencia szervezése) csúsztak bele az autonómia gépezetébe, ami viszont fölébresztette a Kádár-rendszer reflexeit, és az „ukáz” megkerülésére a rejtőzködés agyafúrt technikáinak földerítésére sarkallt. (Bretter 2016 interjú)

4. KIK LEHETNEK KULTURÁLIS DIPLOMATÁK?

Ebben a részben azt kívánom vizsgálni, hogy milyen szempontok és kritériumok alapján választják ki Magyarországon a kulturális és oktatási szakdiplomátakat, és milyen felkészítéseken mennek át, mielőtt elutaznának állomáshelyeikre és betöltenék a Kulturális Intézetek vezetői posztot. Megnézem, hogy ez a képzés hogyan segít felismerni a befogadó ország kulturális igényeit, és hogyan próbálja ehhez alkalmazni a saját programját. Egyáltalán, mit értünk a saját program alatt?

A válasz kutatásában segítségemre vannak azok az interjúk és beszélgetések, amiket szintén intézet vezetőikkel készítettem többek között: Lányi Eszterrel (kulturális és oktatási szakdiplomata Tel Aviv 2007-2011), Bretter Zoltánnal (kulturális és oktatásügyi szakdiplomata Bukarest 2008-2012), Derdák Andrással (kulturális és oktatási szakdiplomata Párizs 2006–2010), Kollai Istvánnal (kulturális és oktatásügyi szakdiplomata, Pozsony 2011 – 2015), Varga Csabával (a párizsi magyar intézet volt

munkatársa) és Katarzyna Sitko-val (Lengyel Kulturális Intézet igazgatója Magyarországon 2013-).

Varga Csaba interjúmban tett megfogalmazása szerint a kultúra-közvetítés, kulturdiplomácia egy szakma, ami a művészeti, oktatási-tudományos, diplomáciai és gazdasági szempontokat figyelembe véve tevékenykedik. Ez a szakma fejlődik, professzionizálódik, és mindennapjaiba beépültek a gazdaságtan fogalmai. Ezeknek a területeknek mindegyikén szükségszerű a jártasság, ahhoz, hogy a viszonylag rövid, három vagy négy éves kiküldetési periódusban már a kezdetektől tudjon tevékenykedni a kijelölt igazgató. Erre, amennyiben a kiküldési és kiválasztási rendszer megmarad, nagy szükség van. Előzetesen már meglévő tudást kell kérni és feltételezni a kikerülő igazgatóktól, máskülönben megbízásuk első felében inkább csak tájékozódni tudnak, valóban teljes mértékű érdemi munka helyett.

A Balassi Intézet oldalán olvasott közleményből kiderül, hogy kiírt pályázatokra lehet pályázni, a kulturális és oktatásügyi szakdiplomata állásra. A kiírt pályázatok alapján a kulturális diplomáciai feladatokat ellátó intézetvezetők feladata többek között a fogadó ország és Magyarország közötti kulturális és tudományos együttműködés bővítésének elősegítése, kulturális programok, rendezvények szervezése, támogatása, az intézet tudományos és oktatási feladatainak irányítása és szervezése, az intézeti és az intézeten kívüli magyar nyelvtanfolyamok működésének felügyelete, az intézet programjainak, arculatának alakítása.

A pályázati feltételek közé tartozott az egyetemi végzettség, illetve egyes intézetek esetében a PhD-fokozat, a megfelelő nyelvtudás, a kiterjedt tudományos és kulturális kapcsolatrendszer a fogadó országban, a vezetői és szervezői tapasztalat, a közigazgatási alapvizsga és szakvizsga teljesítése ugyan csak kötelező egy éven belül.

A Balassi Intézet felügyelete 2015 júliusában került át a kulturális tárcától az ország kommunikációt koordináló Közigazgatási és Igazságügyi Minisztériumhoz. Tehát a megfelelő pályázók kiválasztásának ügye is a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium elbírálásával történik.

A Kulturális Intézetvezetőknek tartott képzésről nem találtam információt a Balassi Intézet oldalán, ezért megkérdeztem aktuális és nem aktuális intézetvezetőinket a saját tapasztalatikról, hogy őket hogyan készítették fel a munka betöltésére, és a

válaszokból kiderült, hogy a felkészítés csak a külügyi munkára vonatkozott, néhány alkalommal előadásokon kellett részt venniük, aminek a végén alapfokú diplomáciai vizsgát tettek. Elmondásuk szerint kulturális feladatokra szervezett felkészítés nem volt, a kötelező bemutatkozó találkozók (államtitkárokkal, intézményvezetőkkel, stb), illetve az éves igazgatói értekezleteken kívül. Menet közben kellett megtanulniuk a minisztérium rendszereit, működési formáját, a szolgálati utakat, az iktatástól a könyvelésig, a szállítmányozástól a vámolásig.

Ezen információk birtokában megállapíthatjuk, hogy hazánkban óriási hiányosságok vannak e téren is. Hiszen ahhoz hogy ezek az intézetek megfelelőképpen megfelelő feladatokat ellátva működjenek, fontos lenne egy pár dolgot előre megszabni.

Ilyen például: az intézetvezetőkkel szembeni elvárás, vagy egy jó kiképzés.

Amerikában, például ha valaki kulturális attasé szeretne lenni, az sok éven át tartó külügyi munkával kezdődik, és több hónapon át tartó felkészítéssel végződik, ahol nem csak az ország történelmét és irodalmára művészetére készítik fel, hanem a mindennapjaikra is, arra is igyekeznek felkészíteni, hogy az ottani emberek hogyan látják a világot és magukat a világban. (Eleni 2013).

Úgy gondolom, hogy ez fontos lenne Magyarországnak is, hogy mielőtt elutaznának az Intézet vezetőink a kiküldetési helyszíneikre. Kapjanak egy sokkal átfogóbb képzést, függetlenül már meglévő kvalifikáltságuktól.

Továbbá azt is nagyon fontosnak találom, hogy ne vesszenek kárba a szakterületen szerzett tapasztalatok. Ez alatt azt értem, hogy azok az intézet vezetők akinek lejárt a mandátumuk, ne kényszerüljenek más szakterületen történő álláskeresésre, hanem ezeket a felgyűlt tudásokat és tapasztalatokat kamatoztassuk. Ami azt is jelenthetné, hogy egy bizonyos országban letöltött mandátum után, vegyék figyelembe teljesítését és vagy hosszabbítsák meg kiküldetését vagy cseréljék az intézet vezetőket más más országokba. Ne vesszen el ez az elméleti és gyakorlati tudás.

Ha már túl vagyunk a szakemberek ügyén is, akkor a következő fontos lépés, hogy mit adunk a szakemberek kezébe, mik a teljesítendő feladatok prioritásai. Bár területenként eltérő eszközökkel, más más kultúrában más más megközelítéssel kell elérni bizonyos célokat, akkor is úgy gondolom, hogy lehetne valami egységes célunk.

A célokon túl meg egy stratégia elképzelésünk, és persze egy központilag alkotott és képviselt ország imázsunk hogy tudjuk egy egységes képet közvetíteni magunkról, és az egységes kép legyen sokkal modernebb és nyitottabb, a régi elcsépelteknél, meg az önmagunkat lesajnálónál, hogy mi mindig rossz helyen voltunk a történelem során.

Erre senki sem kíváncsi és senki nem fog csak ezért vonzóbbnak látni minket, ahogy a gulyásos paprikás alföldes betyáros kép miatt sem, hiszen már nagyon régen nem úgy élünk és nem azok vagyunk.

Óriási feladatok állnak előttünk, hogy egy ilyen nemzetközi téren is versenyképesek lehessünk, vagy igazából csak ott lehessünk, de úgy gondolom nem teljesíthetetlen és nem nehéz feladat képesek vagyunk rá, csak nyitnunk kell ez irányban aktívabban és szemmel láthatóbban kell akarni, a nyitott kulturális szemlélet pedig elengedhetetlen.

5. ESETTANULMÁNY A LENGYEL INTÉZETNÉL

Dolgozatom fő kérdésének megválaszolása során ellátogattam a Lengyel Intézetbe egy kis terepszemlére, ahol gyakorlatban is betekintést nyerhettem az intézet működésébe, prioritásaiba. Interjút készítettem Katarzyna Sitko-val. Azt akartam megtudni, hogy hogyan próbálja felismerni a befogadó ország kulturális igényeit és hogyan próbálja alkalmazni ehhez a saját programját?

Katarzyna nyitottságról beszélt az itteni (Magyar) kulturális élet irányába. Úgy gondolja fontos kiemelni az adott kultúrát, és megpróbálni megtudni az igényeiket. Hidat kell építeni a két kultúra között.

A beszélgetéseink további részét az intézetben való körbevezetés után az intézet melletti galériájukban folytattuk. A Lengyel Intézet első galériájában, a Platán Galériában, ami 1999-ben nyitotta meg kapuit azzal a céllal, hogy bemutassa a Budapesten is jelen lévő lengyel képzőművészetet, illetve bekapcsolja azt az itteni vérkeringésbe. Évente 5-6 kiállítást szerveznek, ahol a lengyel képzőművészet propagálásán kívül fontos számukra, hogy magyar művészek, vagy akár a környező országok alkotói is bemutatkozhatnak náluk.

A Galériában éppen **Latarka Kortárs Művészeti Vásár zajlik. Amin több mint 100 hazai és nemzetközi alkotóművész munkája megtekinthető és megvásárolható.** Érdekesség azonban az is, hogy ők függetlenül működnek a többi intézetektől. Számukra a Lengyel pr-ért felelős tanács prioritásokat készít 1-évtől, akár 5-éves távlatra. Betartása nem kötött. A cél elérésén van a hangsúly, a módokat, és eszközöket teljes egészében az ők kreatív munkájukra és szakmai tudásukra bízzák.

A Galériában ugyan akkor alkalmam nyílt megismerni egyéb kreatív munkatársakat azaz a galéria kurátorait Piars Tomaszt, Bánki Ákos és Bársony Istvánt. Akik rendelkezésemre állva körbevezettek. Közben elmesélték nekem, hogy a Latarka karácsonyi akciójának célja nem más, minthogy a műveket elérhető áron kínálja a nagyközönség számára, újra kedvet és divatot teremtve ezáltal a művészet élvezetéhez és pártfogásához.

Az általuk képviselt art diplomacy tevékenységek nem csak példamutatók, hanem óriási lehetőséget adnak származástól függetlenül minden művésznek. Ez a fajta nyitott kulturális szemlélet igazán értékelendő és követő példa lehet számunkra is.

A galériának van egy pinceterme, ami az előző otlétemnél egy neves lengyel kortárs festő képeivel díszelgett, a fenti teremben, meg egy szintén neves fiatal kortárs magyar festő képeit csodálhattuk.

Ez a kiállítási mód, hogy úgy mutatják be magukat, hogy közben először is egy helyi magyar festőnek adnak lehetőséget a kiállításhoz, egy óriási figyelmesség és előzékenység a befogadó kultúrával (azaz velünk szemben).

Igyekeznek mindig párhuzamba hozni a lengyel és magyar aktuális művészeti irányvonalakat.

Továbbá lehetőségeket adnak a művészek találkozására tapasztalataik megosztására és a jó kapcsolat kiépítésére, esetleg továbbiakban a közös munkákra is. Fontos a kultúrák közötti párbeszéd, és egy ilyen tér nem utolsó sorban elősegíti azt is, hogy a művészet iránt érdeklődők nyitottabbak legyenek a lengyel alkotók felé. Rendezvényeikre Lengyelországból és Magyarországról is fogadják az újságírókat, hogy tudósítsanak a történekről. Számtalanszor meg is hívják őket akár hazájukba akkor a lengyeleket Magyarországra.

Megkérdeztem a kurátorokat, hogy mi a koncepciójuk?- amire Bánki Ákos azt válaszolta, hogy ők nem képzett kurátorok, hanem művészek, a művészeti életnek belülről látják a működését, és ezért más oldalról közelítenek a kiállításokhoz. és művészként

hoznak létre kiállításokat. Meglátása szerint nyugaton ez működik, de Magyarországon még nem annyira bejáratott dolog. A Latarkában ők hozzák össze a kiállításokat.

Felváltva és mindenki a saját ízlése és koncepciója szerint szervezi.

Tomasz Piarsz a Galéria vezetője fontosnak tartja, hogy a két galéria programja összehangolt legyen, és a két tér kiállításai kölcsönösen vonzzák a látogatókat. A fiatal lengyel művészgeneráció és a magyar művészek párbeszédét rendkívül fontosnak tartja, ezért a Latarkában sokszor azzal a céllal szervezik a kiállításokat, hogy azok valamilyen szinten reflektáljanak a „platános” kiállításokra.

Bársony István azt a célt tűzte ki maga elé, hogy minél szélesebb közönséget megszólítson. Ehhez meggyőződése, hogy nagyon jó eszköz a csoportos, tematikus kiállítások szervezése.

A kiállításokra olyan művészeket hív, akik a kor-, vagy a műfaji különbségek miatt eddig nem tudtak közös platformon találkozni egymással. Ezzel több irányból igyekszik figyelmet generálni, és ez nem csak a közönségre vonatkozik: a művészek is kommunikálni kezdenek egymással, alkotásaikon keresztül és személyesen a megnyitókön, rendezvények alatt is. Olyan témákat keres, melyek aktuálisak, sok esetben periférikusak, de nem extrémek.

Fontos számukra, hogy maradjon nyoma az eseményeknek. Ezért találták ki, hogy legyen egy blog, valamint a Latarka TV, ami minden kiállítást videóban rögzít. A jövőbeli terveitekről Tomasz Piarsz azt nyilatkozta, hogy a Budapesti Lengyel Intézet 75.jubileuma alkalmából a Latarka több szinten is képviseli magát az eseményeken. István a Holokauszt emlékévéhez kapcsolódva a Csillagos házokról rendez kiállítást.

Ezen kívül támogatják a Tripo Dávid és csapata által szervezett Rákapcsolás fesztivált, mely hátrányos helyzetű gyerekek megsegítésére jött létre. Az együttműködés keretében a Latarka szívéhez közel álló fiatal *Street Art* művészek festészeti akciója is látható lesz a május 23-án és 24-én megvalósuló rendezvényen.

Júniusban még két nemzetközi tárlattal készülnek. A japán-magyar fotóművészeti kiállításukkal a ma Lengyelországban a legjobb fotóval foglalkozó alternatív helyként számon tartott CzulośGaleria nyolc művészenek szintén júniusban nyíló kiállítására szeretnének reflektálni.

Ezenkívül rendeznek még egy lengyel-magyar grafikai kiállítást is. Nyáron a galéria szünetel, de szeptemberben újra nyitnak.

Tehát, az esettanulmányom végén meg állapíthatom, hogy a sikeres intézeti működés érdekében elengedhetetlen, a *softpower adta publicdiplomcy* használata mentén végezni a kulturális diplomáciai tevékenységünket egy szuper országimázst képviselve.

A vizsgált eset alátámasztja a témakörök fontosságát. Mi szerint igazán tartós sikerhez szükségszerű, hogy úgy építsük fel a programjainkat az adott országban, hogy elsődlegesen nyitottak vagyunk az ottani kultúrára és trendekre, de e mellett az is nagyon fontos, hogy az állások betöltésére megfelelő képzettségű szakembereket küldjünk, hogy azok megfelelőképpen és elméleti és gyakorlati tapasztalattal tudják ellátni a feladataikat.

Katarzyna Sitko Lengyel Intézet vezetője Magyar Lengyel szakos egyetemet végzett, Budapesten. Azt követően a tilos rádióban is kipróbálhatta magát. Ennek köszönhetően nem volt idegen számára a magyar médiában, a magyar szokásokkal és kultúrával azonosulás sem.

Az igazi intézeti munkára viszont azért is volt gördülékeny a felkészítés, mert mielőtt intézet vezetővé vált, már előtte is az intézetbe dolgozott, és tapasztalatokat szerezhett.

6. KONKLUZIÓ

Dolgozatom Clifford Geertznek abból a megállapításából indult ki, hogy a kultúrák egymás közötti megértéséhez elengedhetetlen egymás jelrendszerének, kultúrájának és gondolatvilágának megismerése. Az empátia, a beleérző képesség az emberek közti kommunikáció egyik alapvető feltétele, mely nem csupán az egyének, de a társadalmak és a kultúrák szintjén is elengedhetetlen.

Feltételezésem szerint az általánosabb szinten a nyitott kultúra koncepciója az, ami a gyakorlatban közelebb hozhatja, és egymás megértéséhez segítheti hozzá a különböző országokban, kultúrákban élő társadalmakat.

Dolgozatom első részében azt igyekeztem igazolni, hogy az elmúlt évtizedekben kidolgozott diplomáciai fogalmak és praktikák, mint például *Soft power*, *National branding*, *Art diplomacy*, *Public diplomacy* mind azt a célt szolgálták, hogy megnyissák a hagyományos diplomáciai formák merevségét és ezt a fajta közvetlen megértést, a közös kulturális kódokra támaszkodva empatikusabbá tegyék az egymástól földrajzilag is távol álló kultúrák közeledését. A kommunikáció többirányúvá tétele, az interaktivitás immár nem csak az egyének közötti kommunikációjában vált természetessé, hanem abban is, ahogy az egyik kultúra a másik felé meg akarja magát mutatni.

Dolgozatom harmadik fejezetében egy 2014-ben született kutatás és az abból készült szakpolitikai ajánlás bemutatásával azt szerettem volna bemutatni, hogy a nyitott kultúra koncepciója immár az EU szintjén is teljesen elfogadottá vált, hiszen ennek a szellemében a kultúra általpróbálják a döntéshozók erősíteni az EU-n belüli kohéziót, illetve népszerűsíteni kifelé az európai eszmét.

Dolgozatom negyedik fejezetében Magyarország ország imázs stratégiáit vizsgáltam egészen napjainkig. Megállapítottam, hogy az első világháborús vereség okozta rossz imázsunk javításán és a külföldre kényszerült magyarok felkarolásán kívül nem igazán foglalkoztak azzal, hogy a kölcsönös megismerésen alapuló kapcsolatokat építsenek idegen nemzetekkel. Inkább a saját nemzetünk elitképzésére törekedtünk. Persze ebben az időszakban minden ország az önálló érdekérvényesítést tartotta legfőbb külpolitikai feladatának. A kultúrdiplomácia is ennek az általános célnak a szolgálatában állt. Elitek vezérelte nemzetekről volt szó, a tömegtársadalmak történetének még csak a legelején.

Az akkori feltételek és bölcsesség körülményei között az akkori kultúrdiplomáciai politika korszerűnek és feltörekvőnek tekinthető. De szó sem volt, és tulajdonképpen még talán nem is lehetett, a nyitott szemléletű társadalom fogalmáról. Már csak azért sem, mert Magyarország belül sem volt nyitott szemléletű ország.

Tele történelmi sérelmekkel a szomszédok és a Nyugat irányába. Ilyen helyzetben nem megérteni akartunk, hanem megértve lenni.

Az igazunkat képviselni, akár a kulturális intézeteken keresztül is. Bezárt a kapuinkat és kirekesztettük a másságot, csak a határon kívülre szakított magyarokat kerestük és velük lévő kapcsolattartás volt igazán fontos. Egyéb idegen nemzet számára nem igazán nyíltak

a kapuink a befogadásra, és a kölcsönös egymást megértésén alapuló együttműködésre. A magyarság tudat mindennél fontosabb volt, és túlértékelt az idegenhez képest.

Sajnos később csak még inkább bezárult ennek a lehetősége is, hogy igazán nyissunk más társadalmak és nemzetek irányába.

Magyarországon a második világháború után is hasonló külpolitikai helyzet alakult, mint kezdetekben az első világháborút követően. egy kevés különbséggel.

Bár az akkori nagymértékű emigráció közelebb hozott a Nyugattal való kapcsolatépítéshez, még sem tudtunk akkor ezzel foglalkozni. Prioritást élvezett a háborúban vesztes ország kitörésének vágya az elszigeteltségből, majd az európai kulturális életbe való visszacsatlakozás és a szomszédos országokkal való kapcsolat ujjá és jobbra építése.

A kommunista hatalom átvétele ismét elzárt minket a nemzetközi kulturális világtól, és az ezt követi állam szocialista Kádár korszak sem segített minket közelebb jutni, egy nyitott nemzetközi kapcsolatokkal itatott térhez.

A rendszerváltás után meg óriás változásokra várva, rövid ideig sikerült majdnem megpróbálni megvalósulni a nemzetközi kulturális kapcsolatok terén, de sajnos mint ahogy az interjúkból is kiderült, 2010 óta vissza estünk egy 80-as évekhez hasonló állapothoz.

Dolgozatom egyik legfőbb megállapítása, hogy romokban az országimázsunk. vannak olyan külföldi intézeteink, amik jelenleg nem üzemelnek (példa erre Tel Aviv helyzete, ahol jelenleg nincs kulturális attasé). Amire Hankiss Elemérhez hasonlóan én is azt a megoldást látom, hogy: „Ahhoz, hogy kedvező képet tudjunk sugározni magunkról, és kedvezőbb fényben láttassuk magunkat, előbb tudnunk kellene, hogy mit akarunk kezdeni magunkkal, milyen üzenetet akarunk sugározni magunkról a világnak. Más szóval: előbb ki kell találnunk magunkat.”(Hankiss Elemér 2015)

Megállapításom szerint a jelenlegi kulturális helyzetünk nem a nyitott kulturális szemlélet irányába halad, hanem sokkal inkább egy zárt kulturális irányba. Nem használjuk ki a világban létező lehetőségeket, stratégiákat a nemzetközi piacon. Sőt a nemzetközi piac nem is annyira cél, sokkal inkább megragadtunk Klebesberg Kuno elképzeléseinek szellemében, ami abban az időben talán korszerű volt, és a többi ország gyakorlatával is megegyezett, ma már azonban kérdéses a hasznossága.

Ezek fontos feladatok, de a kultúrdiplomácia mai nemzetközi trendjeit ismerve nem lehetnek elsődlegesek. Ezen törekvések kezdete száz évvel ezelőttre tehető vissza, pedig a globalizáció hozta kihívások és a technológia és kommunikáció fejlődésével már teljesen más jelenben élünk. A jelen más prioritásokat és megoldásokat igényel.

A fogadó kultúrák megismerése, az élénk személyi kapcsolatok, a kooperációk jelenthetik a magyar érdekvéonyesítés igazi útjait. A kisebbségek fontos előőrők, de nem annyira az ő identitásuk ápolása céljából, mint a helyismeretük révén. Sokat segíthetnek abban, hogy Magyarország jó és élénk kapcsolatokat alakítson ki a helyi intézményekkel és személyekkel.

Magyarországról sajnos ezzel szemben továbbra is elmondható, hogy eléggé zárt és befele forduló nemzet. Ez a zártság érezhető az országon belül élő más nemzetiségekkel fenntartott kapcsolatban és az országon kívül élőkhez való viszonyban is.

A kultúraközvetítés, kultúrdiplomácia egy olyan szakterület, amely a művészeti, oktatási-tudományos, diplomáciai és gazdasági szempontokat figyelembe véve tevékenykedik. Ez a szakág folyamatosan fejlődik, professzionalizálódik, és mindennapjaiba beépültek a gazdaságtan fogalmai.

Dolgozatom ötödik fejezete alapján kiderült hogy nagyon fontos az igazgatók kinevezésének és előzetes felkészítésének rendszere. Ez a jelenlegi helyzethez képest komoly újragondolást igényelne.

Ahogy az is, hogy a kiküldetésüket teljesítő intézet vezetők több éves tapasztalata ne vesszen kárba, azzal hogy mandátuma után, bár jól teljesítette feladatát kénytelen munkákat keresni. Fontosak azok az emberek akiknek bejáratott kapcsolatuk van egy másik nemzethez, kultúrához.

Ugyanígy fontos a külföldi kulturális kapcsolatfelvétel, megjelenés és együttműködés feltételeinek rendszerszerű átgondolása. Egy jól működő rendszerhez szükség van központi elképzelésekre, és a külföldön dolgozó képviselők itthonról való hatékony támogatására is. Hiszen számtalan lehetőség közül sokkal egyszerűbb megtalálni a szükséges utat, ha tudjuk mi a cél.

Az országimázs elsődleges alakítója maga az ország, a háttér, annak intézményei. Ott kell kialakítani azt a vonzó hangulatot, azokat az információs

csatornákat, adatbázisokat, azt az eszközrendszert és kommunikációs stratégiát, amikre alapozva, és amiket felhasználva a külföldön dolgozó kultúrdiplomataik hatékonyan képviselhetik az országot.

Az intézetet nagyon megterheli, ha ő kell, ki találja a saját országára a közvetíteni kívánt image-ét, nem beszélve arról, hogy ez mennyire nem lesz egységes, ha minden intézet azt közvetíti és olyan stratégiákat és prioritásokkal, ahogy jónak látja.

Mindenképp szükségünk van egy átfogó stratégiai elfogadásra, ami persze különböző kultúrákban különböző igényekre építkezve ugyan azon célok fele haladhat.

Ezen hiányosságok miatt nem lehet csak a jelenlegi helyzetet okolni, hiszen ilyen téren több évtized elteltével érezhetőek a változások, mert az elmaradások és mulasztások sajnos hosszú időre nyúlnak vissza.

A kultúrdiplomácia területe soha nem kapott elegendő figyelmet. Ezen feltétlenül változtatni kell.

Rendszerben kell látni a terület különböző részeit, az igazgatók kiválasztásától, az intézetek alapításán és fenntartásán át, a tartalmi célokig, valamint az itthoni háttérintézetek és az intézetek közötti feladat-megosztásig.

Ez a széles körű átgondolás a rendszerváltás óta várat magára, és a felügyeleti szervek állandó változtatása nem oldotta meg a feladatot. Pedig napjaink nemzetközi életének fontos területéről van szó.

Nem gondolom, hogy az a sokévnnyi zártság a mi a kulturális diplomáciánk terén felfedezhető azonnali eredményeket hozhat a változást követően, de nem is várhatjuk ezt el, hiszen a kulturális diplomácia, mint ahogy a kutatásból kiderült hosszú távú célokat valósít meg. Persze ez az idő elhúzódhat, bármeddig ha nem látunk neki minél hamarabb és nem vesszük észre magunkat, hogy miközben a világban a nemzetek nagy része a kölcsönös együttműködésre törekszik megnyitja nem csak kapuit, hanem érdeklődését kíváncsiságát, más kultúrák, nemzetek iránt, addig a mi helyzetünk stagnál.

Az ötödik fejezetben a Budapesti Lengyel Intézet egyik olyan kezdeményezéséről készítettem rövid esettanulmányt, mely szerkezetében és koncepciójában szerintem a legjobban példázza a kultúrák közötti nyílt együtt működés alapelvét. Erről az alapelvről, Katarzyna Sitkó a Lengyel Intézet igazgatója és a Galéria kurátorai Piars Tomasz, Bánki Ákos, Bársony István mesélt nekem galériájukban, ahol éppen egy kiállítás zajlott.

Ez a kiállítás nem csak a lengyel, és magyar, hanem egyéb más nemzetiségű művészeket és művészeti alkotásokat is összehoz, ezzel lehetőséget adva a művészet szabad áramlásának és a festmények értékesítésének is. A Galériát működtető Kulturális Intézet számára fontos a kultúrák közötti párbeszéd, és annak az elősegítése, hogy a művészet iránt érdeklődők nyitottabbak legyenek a lengyel alkotók felé. Az esettanulmányom célja, a kulturális intézetek olyan gyakorlatbeli bemutatása, amely jó példaként szolgálhat Magyarország számára is.

Irodalom:

1. Clifford Geertz & Niedermüller Péter & Richard Handler: *Az értelmezés hatloma* 192. oldal Osiris Kiadó Budapest 2001
2. Simon Anholt: *Competitive Identity – The New Brand Management for Nations, Cities and Regions*. Palgrave Macmillan, 2007
3. Szondi György: *Public Diplomacy and Nation Branding: Conceptual Similarities and Differences*. Netherlands Institute of International Relations, 2008
4. Nyusztay László: *A kulturális diplomácia* In: NYUSZTAY László (szerk.): *Szakdiplomáciai tanulmányok* BGF-KKFK, Budapest, 2000.
5. Újváry Gábor: „A magyar kultúra külföldi őrszemei.” *A magyar kulturális és tudományos külpolitika és a külföldi magyar intézetek, tanszékek és lektorátusok*. In: ÉGER – KISS (szerk.). 2004
6. Ociepka, Beata: *New Member's Public Diplomacy*. In: *European Public Diplomacy – Soft Power at Work*. Palgrave Macmillan, 2013
7. Rana Kishan S.: *Foreign Ministries: Change and Reform*. In: *21st Century Diplomacy – A Practitioner's Guide*. The Continuum International Publishing Group, 2011
8. White, Candace, & Radic, Danijela: *Comparative public diplomacy: Message strategies of countries in transition*. Public Relations Review, 2014
9. Edinburgh International Culture Summit 2014
<https://www.britishcouncil.org/sites/default/files/culture-matters-report.pdf>
(utoljára letöltve: 2016.december.2)

10. Falkné dr. Bánó Klára: *Interkulturális útmutató nemzetközi cégek és projektek vezetői és tagjai számára* 2006
http://elib.kkf.hu/ewp_06/0601_04.pdf
(utoljára letöltve: 2016.december.2)
11. Papp-Váry Árpád: *Amikor a városnév márkanév lesz* 2016
<file:///C:/Users/user/Downloads/Papp-V%C3%A1ry%20%C3%81rp%C3%A1d%20-%20Amikor%20a%20v%C3%A1rosn%C3%A9v%20m%C3%A1rkan%C3%A9v%20lesz.pdf>
(utoljára letöltve: 2016.december.9)
12. Simon Nagy Lilla Közdiplomácia 2012
http://phd.lib.uni-corvinus.hu/705/1/Simon_Nagy_Lilla.pdf
(utoljára letöltve: 2016.december.9)
13. Sulinet: a kádár rendszer mindennapjai
<http://tudasbazis.sulinet.hu/hu/tarsadalomtudomanyok/tortenelem/az-i-vilaghaborutol-a-ketpolusu-vilag-felbomlasaig/a-kadar-rendszer-mindennapjai/kultura-es-ellenkultura-a-kadar-rendszerben>
(utoljára letöltve: 2016.december.2)
14. A külföldi magyar intézetek igazgatóinak éves találkozója 2016
<http://www.balassiintezet.hu/hu/igazgatoi-talalkozo-2016/>
(utoljára letöltve: 2016.december.2)
15. Bozóki András
A kulturális szféra helyzete Magyarországon 2013
http://beszelo.c3.hu/onlinecikk/a-kulturalis-szfera-helyzete-magyarorszagon#toc_De_mi_a
(utoljára letöltve: 2016.december.1)

16. A magyar kulturális intézetek helyzete külföldön
<http://magyarnarancs.hu/kulpol/aston-martinnal-a-piacra-93346>
(utoljára letöltve: 2016.december.2)
17. Magyar kulturális intézetek a nagyvilágban: egy kis hazai
http://magyarnarancs.hu/belpol/magyar_kulturalis_intezetek_a_nagyvilagban_egy_kis_hazai-66936
(utoljára letöltve: 2016.november.21)
18. Kulturbiznisz nyereg nélkül
http://www.terasz.hu/main.php?id=egyeb&page=cikk&cikk_id=13230
(utoljára letöltve: 2016.december.2)
19. Snow, Nancy: Rethinking Public Diplomacy. In: Routledge Handbook of Public Diplomacy, 2009.
<https://books.google.hu/books?id=ufqTAgAAQBAJ&pg=PA59&lpg=PA59&dq=john+brown+art+diplomacy&source=bl&ots=9oGbu7a1VH&sig=rEkgFqtsJ1ebrCDYfetGkOa7o-E&hl=hu&sa=X&ved=0ahUKEwjAi8j6ptXQAhUhAsAKHc5qBWoQ6AEIXzAJ#v=onepage&q=john%20brown%20art%20diplomacy&f=false>
(utoljára letöltve: 2016.december.2)
20. Ociepka, Beata: Polish Public Diplomacy. E-International Relations, 2011.
<http://www.e-ir.info/2012/10/08/polish-public-diplomacy/>
(utoljára letöltve: 2016.december.2)
21. PREPARATORY ACTION 'CULTURE IN EU EXTERNAL RELATIONS'
Engaging the World: Towards Global Cultural Citizenship 2014
http://cultureinexternalrelations.eu/wp-content/uploads/2013/05/Engaging-The-World-Towards-Global-Cultural-Citizenship-eBook-1.5_13.06.2014.pdf

22. Mondik Gábor: A magyar fesztiválrendszer

http://elib.kkf.hu/edip/D_13839.pdf

2007

Interjúk

Lányi Eszter

Kulturális és oktatási szakdiplomata

Tel Aviv 2007-2011.ig

Írásos megkérdezés

Budapest 2016

Bretter Zoltánnal

Kulturális és oktatásügyi szakdiplomata,

Bukarest 2008-2012.ig

Írásos megkérdezés

Budapest 2016

Derdák András

Kulturális és oktatási szakdiplomata,

Párizs 2006–2010.ig

Írásos megkérdezés

Budapest 2016.

Kollai István

Kulturális és oktatásügyi szakdiplomata,

Pozsony 2011 – 2015.ig

Írásos megkérdezés

Budapest 2016

Varga Csaba

Párizsi magyar intézet volt munkatársa,
a szépművészeti múzeum munkatársa.

Írásos megkérdezés

Budapest 2016

Katarzyna Sitko

Lengyel Kulturális Intézet igazgatója Magyarországon.

Szóbeli megkérdezés

Budapest 2016